

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1991 SONRASINDA ÖZBEKİSTAN YÖNETİM
SİSTEMİ VE YEREL YÖNETİM YAPILANMASI
(TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME)**

41334

Hazırlayan: Polat SADIKOV

Tez Yöneticisi: Doç.Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN

**İZMİR
1995**

Öz

Bu çalışmada Özbekistan ve Türkiye Cumhuriyetlerindeki yerel yönetim yapılanması mukayeseli incelenmiştir, Türkiye’de Anayasanın kabul ettiği yerel yönetim birimleri; il özel idareleri, belediyeler ve köylerdir. Özbekistan’da ise modern anlamda yerel yönetim yapılanması henüz gerçekleşmemiştir. Güçlü bir merkeziyetçilik bulunmaktadır.

Özerklik, yerel yönetimlerin siyasi bir kurum olarak, yapı ve işleyiş itibariyle sahip olmaları gerekir bir niteliktir. Ancak Türkiye’deki yerel yönetimlerin özerkliği de tartışmalı bir yapıya sahiptir.

Çoğulcu demokrasilerde yerel özerklik anayasada garanti altına alınmıştır. Bununla beraber, yerel yönetimlerin özerkliği sınırsız değildir. Türkiye’deki yerel yönetimlerin etki ve verimli olabilmeleri için özerk bir statüye kavuşturulması gerekmektedir. Bunun içinde sistemde köklü bir değişikliğe ihtiyaç vardır. Özbekistan’ın yapısı gereği bir geçiş dönemi gereklilik olarak görülmekte beraber, aşamalı bir şekilde demokratik - yerel yapılanmaya gidilmesi halkta kurumlarını sahip çıkmayı güçlendirerek kalkınmayı da hızlandıracaktır.

ABSTRACT

This study compares the organizations of Uzbek and Turkish local governments.

According to the constitution, Municipalities, provincial administrations and village administrations form local governments in Turkey. In Uzbekistan, the government is extremely centralized and local governments have not developed yet in the sense of modern government.

The most important aspect of any local government is the degree of autonomy it possess. In democracies, local autonomy is granted by the constitution. However, there are always some constrains to local autonomy varying from country to country.

It is argued that Turkish local governments lack of autonomy at the desired level, and need reorganization and move autonomy. For Uzbekistan, the transition period must lead to the develeopment of governments. This will streughten people's perveption of democracy.

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “1991 Sonrasında Özbekistan Yönetim Sistemi Ve Yerel Yönetim Yapılanması (Türkiye ile Karşılaştırmalı inceleme)” adlı çalışmanın, tarafından, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığım eserlerin Bibliyografyada gösterilendiren oluşturduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

5 / 07 / 1995

Polat Sadikov

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün/...../1995 tarih ve sayılı toplantısında oluşturan jüri, Lisansüstü Öğrenim Yönetmenliği'nin maddesine göre Kamu Yönetimi Anabilim Dalı yüksek öğrencisi Pulat SADIKOV'un 1991 Sonrasında Özbekistan Yönetim Sistemi ve Yerel Yönetim Yapılanması (Türkiye ile Karşılaştırmalı İnceleme) konulu tezini incelemiş ve aday 17...../7...../95... tarihinde saat 14.00.'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 30... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinBAŞARILI..... oyBİRLİĞİ..... ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

Trd. Doç. Dr. M. Emin Kottar
M. Emin Kottar

ÜYE

Doç. Dr. Mehmet Tosuner
Mehmet Tosuner

GİRİŞ.....	05
------------	----

I. BÖLÜM YÖNETİMİN KURUMSAL YAPISI

1. Yönetim ve Temel İlkeleri	07
2. Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetimin özellikleri	11
A - Merkezi Yönetim Özellikleri	12
B - Yerel Yönetim Özellikleri	13
C - Özbekistan ve Türkiye’de Yerel Yapı	14
CA - Özbekistan’da Yerel Yapı	14
CB - Türkiye’de Yerel Yapı	24

II. BÖLÜM ÖZBEKİSTAN’da (TÜRKİSTAN) YÖNETİM

1. 1924 yılına kadar Özbekistan’da (Türkistan) Devlet Yönetimi	36
A - Orta Asya’nın Rusya Tarafından Zaptedilmesi ve Yönetim Sisteminde Değişmeler	37
B - Özbekistan (Türkistan) Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin 1917-1924 Döneminde Yönetimi	38
BA - Komünist Parti Başkanlığındaki Devlet Siyasi Sisteminde Demokrasi	40
BB - Komünist Parti ve Muhalefer Partileri ile Sendikalar Arasındaki İlişkiler	40
BC - Kooperatifler ve Çiftçi Örgütleri	41
BD - Türkistan-Sovyet Devlet Yönetiminin Manevi Hayata Etkisi ve Din Politikası	42
2. Özbekistan’da 1924-1991 Döneminde Devlet Yönetimi.....	44
A - SSCB Siyasi Sistemi	44
B - Ekonomi Politikası	44
C - SSCB’nin Milli Devlet Kuruluşu	45
D - SSCB Devlet Yönetimi Üst Organları	46
DA - SSCB Bakanlar Kurulu ve 1936 yılına Kadar SSCB Sovnarkomu	46
DB - Mahkeme ve Savcılık	47
DC - Özbekistan SSC’nin SSCB’ye Katılması	47

3. Bağımsız Özbekistan'ın Devlet Yönetimi	49
A - 1991 yılından Sonra Devlet Yönetim Teşkilatı	50
B - Cumhurbaşkanının Sorumluluğu	50
C - Büyük Meclis	53
D - Büyük Meclis Başkanı	54
E - Bakanlar Kurulu	54
F - Hakimler (valiler)	54

III. BÖLÜM 1991 YILINDAN GÜNÜMÜZE ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ'NDE DEVLET YÖNETİMİ VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

1. Kamu Yönetiminin Siyasi Sorunları ve Demokratikleşme Süreci	56
A - Nüfusun Milli Tarihi ve Milli Gelenekleri	56
B - 1991 sonrasında Bağımsız Özbekistan	60
2. Özbekistan'ın Yönetim Sorunları	61
3. Özbekistan ve Türkiye'de Yerel Yapılanma Sorunları	67
A - Yerel Yönetim Özelliği	67
B - Özbekistan Cumhuriyeti'nde Yerel Yapılanma Sorunu	67
C - Türkiye Cumhuriyeti'nde Yerel Yapılanma Sorunu	68
SONUÇ	69
KAYNAKÇA	73

GİRİŞ

Özbekistan Cumhuriyeti'nin tam olarak bağımsızlığına kavuşmasıyla diğer güncel sorunlarla aynı zamanda demokratik devlet yönetiminin de etkili bir şekilde oluşturulması sorunu önem kazanmıştır. Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un birçok defalar belirttiği gibi: "Bugün, toplumumuz tarihi bir kavşak üzerinde bulunmaktadır - milli devlet, sosyal, ekonomik ve manevi-ahlaki yenileşmede kendi yolumuzu yaratmalıyız. Bu zor ve sorunlu bir meseledir."¹

Tarihi tecrübelerin de gösterdiği gibi, bağımsızlığa kavuşma esnasında sadece siyasi bağımsızlığı elde etmek yeterli olmamaktadır. Ayrıca ekonomik özgürlük ve sosyal düzen de sağlanmalıdır. Siyasi devlet düzeyinde bağımsızlık elde edilince hemen otomatik olarak ekonomik bağımsızlığa kavuşulmamaktadır. Bunu, piyasa ekonomisine sahip, gelişmiş ülkelerin tecrübeleri de göstermektedir. Böylece, her devlet ve halkının gerçek bağımsızlığını elde etmedeki değişmez şartı, öncelikle etkili ve uzmanlarının bir devlet yönetimini oluşturmaktır. Bu nedenle, yönetim problemleri hala çoğu ülkenin bilim adamlarının, politikacıların, tartışmalarının hedefi olarak varlığını sürdürmektedir.

Eski Sovyetler Birliğinin şimdiki egemen cumhuriyetlerinde devlet yönetiminin bir çok sahasının az öğrenilmesi böyle bir güncel konuyu incelemeyi zorunlu hale getirmiştir. Bağımsız Özbekistan şartlarında yönetim probleminin yeniliği, bize göre aşağıdaki nedenlere bağlıdır.

- çözülmesi ertelenemeyecek olan güncel sorunların varlığı.
- geçiş döneminde devlet yönetiminin, teorik ve pratik yönleriyle hazırlanmış olmaması
- 1991'den sonra Özbekistan'da devlet yönetiminin sisteminin oluşma sorununa yönelmesine rağmen yeterli kaynakların bulunmaması.

Tezde aşağıdaki konular temel olarak incelenmiştir :

- Yönetimin ve temel ilkelerini karakterize etmek;

¹ İslam Kerimov. "Özbekistan : Yenileşme ve Gelişmenin Kendi Yolu", 1994 "Özbekistan basımevi" s 24

- Merkezi ve yerel yönetimin özelliğinin mukayeseli incelenmesi;
- Türkistan'da ve Özbekistan'da XIX yüzyıl sonu ve XX yüzyıl başlarında yönetim sisteminin gelişme tarihi;
- Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet yönetim tecrübesinin incelenmesi;
- Özbekistan'ın günümüzdeki öncelikli öneme sahip yönetim sorunlarını belirlemek;
- Sonuçların değerlendirilmesi, şimdiki devlet yönetimi şekil ve etodlarının geliştirilmesi çalışmaları. Ancak bugünün bağımsız Özbekistan'ı hakkında fazla yazılı eser bulunmaması çalışmayı güçleştiren önemli bir etken olmuştur.

Kamu yönetimi, kamunun, gelişiminin her safhasında gerekli olan ve kendine özgü özellik tanıyan bir sistemdir. Bu nitelik genel bir karaktere sahiptir. Yönetim düşüncesi insan faaliyeti ile iç içedir. Yönetim insan faaliyetinin, şekli, türü ve bilgisini belirlemeye dayanan bilimdir.²

Sosyal faaliyetin çeşitliliğine göre, yönetim aşağıdaki ekleriyle karakterize edilir:

Birinci olarak, örgütlenme ihtiyacı; kuruluşların yaşantısını sağlamayla yönelik, kişilerin çalışmasını örgütlenme ihtiyacı temelinde şekillenmektedir.

İkinci olarak; yönetim, insanların müşterek faaliyetlerine bağlı olarak bilimsel tanı, planlama, karar alma, onun uygulanmasının denetlenmesidir.

Üçüncü olarak; yönetim gerekli organ ve kuruluşlarca yapılan belli bir seviyede örgütlenmiş ve kararlaştırılmış bir faaliyettir.

Yönetim belli bir amaca yönelik, kesin, gerçek, etkili olandır. Kamu yönetimi olarak, sosyal gelişimi anlamak, yasaları, onun öncelikli eğilim yönlerini belirlemek ve yürütmek onun etkinliği demektir.

Yönetimin temel tiplerinin sınıflandırılmasını ortaya çıkarır. Bu sınıflandırma toplum temel faaliyetleri olarak üretim iktisadi, sosyal ve politik, manevi ve ahlaki alanlarına ilişkindir. Bu temele göre, ekonomik yönetim, değişik şekilde üretim yönetimi, sosyal ve siyasi /veya devlet/, değişik kitleler yönetimi, insanların sosyal hareketleri yönetimi gibi tiplere ayırabiliriz. Ve sonunda, yönetimin üçüncü tipi-kamunun ve onun her üyesinin manevi hayatının yönetimidir.

² Gvisiani D.M. "Örgütlenme ve Yönetim" Moskova Uluslararası Enstitüsü, 1979. s 17

Bizim incelemimizin yeni yönetimin ikinci tipi - devlet veya sosyal ve siyasi yönetimdir. Bu konu birinci bölümde incelenmiştir.

İkinci bölümde, objektif olarak, Özbekistan'ın da içinde bulunduğu Türkistan'ın XIXy.y. sonu ve XX y.y başlarındaki yönetim sistemi incelenmiştir. Özbekistan SSC yönetimi, Sovyetlerin içinde bulunan bir cumhuriyetin zorla yüzyıllarca bir kuşaktan ikinci kuşağa miras bırakılan gelenek ve göreneklerin ortadan kaldırma çabasıdır. Üçüncü bölümde, demokratik ülkelerin devlet yönetim sistemi incelenmiştir. Özellikle kültür, dil , tarih ve din olarak yakın olan Türkiye Cumhuriyeti yönetimine ile ve mukayeseli incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise, günümüz Özbekistan'ın önemli yönetim sorunları belirlenmiş ve uygulanmakta olan devlet yönetimi şekil ve metodlarını geliştirmenin pratik önerileri teklif edilmiştir.

I. BÖLÜM

Yönetimin Kurumsal Yapısı

Devlet yönetiminin ve yönetim kuruluşlarının gelecekteki gelişmesi Özbekistan Cumhuriyeti'nde adil , demokratik toplum kurulmasının önemli koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu süreç dağılan Sovyetler Birliği devletlerinin çektiği zor bir geçiş dönemi esnasında daha önem kazanmaktadır.

1. Yönetim ve Temel İlkeleri

Öncelikle "yönetim", "devlet yönetimi", "idare" vb. kavramları belirlemeye çalışalım. Bir sınıfın çıkarlarına uygun Marksizm-Leninizm görüşlerinden ve onun fonksiyonlarından çoktan vazgeçmiş olsak bile, "Topluma yönelik ve ortaklık gerektiren her iş az veya çok bir yönetime ihtiyaç duyar"³ fikrine katılmamak mümkün değildir. Bizim düşüncemize göre, böyle bir durum Batı ve Doğu'daki her yetenekli yönetici ve üretim organizatörüne uygun gelir. Aslında Marks toplumu gelişmesinin her basamağında yönetimin objektif bir zaruret olduğunu belirlemiştir. Toplum hayatının her alanı yönetime tabidir.

³ Karl Marx , "Kapital" I cilt, s 145

Yönetim nedir? Belli sosyal organizmanın gelişmesini sağlamak maksadıyla tüm kamu sistemine veya onun belli bir maksada yönelik yapılan etkidir. "Devlet yönetimi" dediğimizde tüm kamu kuruluşları ve kurumlarının yönetim sistemin içinde kalması anlaşılır. Bizim görüşümüze göre, "yönetim" düşüncesi insan ilişkileri ve teknik vasıtalarla insan veya sosyal gruplar tarafından yapılan denetimi kapsar. "İdare" anlamı ise sadece kuruluşlar tarafından yapılan yönetimi anlatır. Dolayısıyla, işletme yönetimiyle "management", idare sözcüğü (administration) aynı anlamda kullanılamaz. Kamu yönetimi kendine özgü kurallarıyla işletme yönetiminden ayrılır.

Yönetim kendi nesne ve öznesine sahip. Nesne olarak, kamu veya onun herhangi bir kuruluşu ve alt kuruluşları ortaya çıkabilir. Özne olarak ise, devlet, onun seçim ve seçim organları, gerekli yönetim bilgi ve tecrübesine sahip olan belli insan grupları ortaya çıkabilir.

Yönetim esnasındaki ana elemanlar :

1. Sosyal tecrübe
2. Planlama
3. Sosyal düzenleme
4. Denetim
5. Sosyal ve ekonomik analiz ve genelleştirme olarak sınıflandırılabilir.

Tarihi durum, sosyal ekonomik düzenin özellikleri toplum ve devletin gelişme derecesi ve diğer şartlara göre yönetimin esas ilkeleri birkaç şekilde olabilir. Önceki ve şimdiki yönetim tecrübesine dayanarak, dağılan Sovyetler Birliği içinde ve Birleşik Devletler Topluluğu (BDT) devletlerinde olan az veya çok gelişmiş şekillerde olsa bile aşağıdaki yönetim ilkelerini fark edebiliriz.

Demokratik merkezîyetçilik optimallik ve etkililik, ortak çalışma ve şahsi sorumluluk, bilimsellik, objektiflik ve somutluluk, esas kısmını seçilmesi; Eğer bu ilkelerden yerinde ve dengeli bir şekilde kullandığımızda yönetimde büyük neticelere sahip olabilirdi. Yukarıda saydığımız ilkelere açıklık ilkesi ve nüfusun değişik tabakalarının çıkarlarını ve ihtiyaçlarını hesaba katma ilkesini ekleyebiliriz. Bu ilkeler değişik ölçülerde real olarak her bir uygar ülkede, ayrıca Türkiye ve Özbekistan'da da kullanılmaktadır.

Bağımsız Özbekistan'ın Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi ve tüm devlet kuruluşları, öncelik Türkiye Cumhuriyetinin zengin yönetim tecrübesinden yararlanmaktadır. İ.Kerimov : "Bize gerçekten çok yardım gösteren Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerimizde ayrı bir

yakınlık meydana geliyor. Aynı etnik ve kültürel şartlarda gerçekleştirilen Türkiye tecrübesi, onun ekonomisinin reformlar yardımıyla yenilenme yolu, devlet ve din arasında uyumsal ilişkilerin sağlanması bizim sosyal-ekonomik ve hukuki yönden gelişmemizde kendi yolumuzu belirlemede büyük ilgi çekiyor"⁴, şeklinde konuşmuştur. Özbekistan

Cumhurbaşkanı I.Kerimov kendisinin son yaptığı konuşmaları ve nutuklarında demokratik merkeziyetçilik, sayım ve denetim gibi devlet yönetim ilkelerinden fazla bahsetmektedir. Bunların hiçbirinin milli cumhuriyet çıkarlarını çiğneyen, formal olarak kullanılan önceki parti terimleriyle kullanılan ilkelerle hiç bir ilgisi yoktur. Bunlar tamamen yeni ilkelerdir. 18 Ocak 1995 yılında Taşkent'te il hakimları (valileri) ve Karakalpak Cozargi Kengası başkanının katıldığı toplantıda I.A.Kerimov şöyle demiştir: " Ülkede düzenli olarak sayım-istatistik çalışmayı yoluna koymak gereklidir. Yabancı ülkeler bizimle gerçek rapor esasında ilişki kurarlar"⁵. Cumhurbaşkanı'nın bu ifadesinden, devlet yönetim sisteminde istatistiğe, sayıma ve denetime ne kadar önem verildiğini anlamak mümkündür.

Yönetimin temel fonksiyonları şunlardır:

- Kararların hazırlanması ve alınması;
- Alınan kararların yerine getirmesi;
- Düzenleme;
- Sayım ve denetim;

Yönetimin ilmi temele dayanma, etkinlik, tüm safhaların uyumu açıklık ilkeleri önem taşır.

Görevlerin yerine getirilmesi, kararların uygulanması hakkında bilgiler bir sistemi ve kontrolü gerektirir.

Yukarıda sayılan tüm fonksiyonlar bir birine bağlıdır ve birbirini tamamlamaktadır. Hiç bir fonksiyon kendi başına yönetim için yeterli değildir.

Devletin kamu yönetimi iyi örgütlenmiş bir enformasyon (bilgi) hizmetini de gerektirir. Bilgi yönetimin her safhasında gereklidir.

⁴ İ. Kerimov "Doğruluk ve fedakarlık - bizim faaliyetimizin temelidir", 1994 "Özbekistan basımevi" s 14

⁵ "Halk Suzı" gazetesi s 1, 19 Ocak 1995, Taşkent

Aynı zamanda, bilgi, yönetimce kullanılarak, operatif, tam hazırlanmış ve güvenilir bir niteliğe sahip olmalıdır.

Bilgi, ekonomik, siyasi, ilmi ve teknik, ekolojik kısımları da içerir. O veya diğer bir bilgi karar alma esnasında kullanılır veya yönetim döneminin amacına göre yararlanabilir. Yönetim sisteminde sosyal bilginin fonksiyonları çoktur: o ideolojik etki aracı olarak , ilim ve bilimin gelişmesinin önemli faktörü olarak kullanılabilir, karar alma esnasında temel bir işlev taşır, kararların uygulamacıya kadar ulaştırır ve sonuçta, onun uygulanmasının denetim altına almada bir arac olabilir.

Bilginin etkili bir şekilde işleme sahip olması için onun işlemi ve ulaşımı uygulamalı olmalıdır. Tabii ki, bilgi ve alınan kararlar arasında belli bir süre söz konusudur. Ancak süresinin mümkün olduğu kadar azaltmak gerekir. Sadece, böyle bir durumda yönetim faaliyetinde başarı elde edilebilir. Merkeze ve önden yine geri alınan kararla bilgi ulaşımın çabukluğunu sağlayabilirse, yönetimin örgütlenmesi doğru yapılmış sayılır.

Günümüzde yönetim faaliyetinin verimliliğini ve etkililiğini artırmanın bir unsuru teknik araçlardan yararlanmaktır. Teknik cihazlanma derecesi yönetim kurulunun karışıklığıyla belirlenir. Yönetimde teknik araçların ve bilgisayarın kullanımı onun etkililiğinin de artmasına neden olur.

Yönetimin otomatik sisteminin tatbik mevkiine koyulması şöyle yararlıdır:

- Yönetim işlerinin yapılmasında yetki-görev geçişmesini ortadan kaldırır;
- Evrak sayısını azaltır ve form sayısını sınırlar;
- Yönetimin hızını artırır;
- Yönetim örgütsel kuruluşunu geliştirir;
- Genel kültürü, etkililiği ve yönetimin tutumluluğunu yükseltir.

Bugün, Özbekistan'da, diğer ülkelerde olduğu gibi, yönetim otomatik entegrasyon sistemini oluşturma çabalarında bulunmaktadır.

Devlet yönetimini etkili bir şekilde örgütlemeye Cumhurbaşkanı ve Özbekistan Cumhuriyeti idare organları dünya yönetim tecrübesinin en iyilerini kullanmaktadır. Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov bağımsızlık içerisinde Özbekistan'ın gelişiminin üç senelik sonucunu çıkararak şöyle konuşmaktadır: "İş sadece yönetim kuruluşlarının tam

faaliyet göstermesiyle götürülür. Yerel idareler, mahalle aksakalları (yaşlıları) şimdiki istikrarın ve barışın sağlam temelleri oldular". Kurulan yönetim kuruluşları alınan karar ve emirlerin yukarıdan aşağıya kadar tam olarak uygulanmasını sağlamaktadır.

2. Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetimin Özellikleri

Toplumsal gelişim esnasında yönetim süresinde kendiliğinden oluşan ve uzmanların oldukça karışık ve farklı ilişkileri izlenir. Toplum hayatını düzenleme ve ayarlama bilinçli ve belli bir amaca yönelik yönetim etkisinin sonucu olarak ve ortalama istatistik eğilim şeklindeki çelişkiler ve hareketlerin çaprazmaları sonucu olarak da ortaya çıkar. Bazı yönetim mekanizmaları, örneğin, devlet ekonomi ve toplumsal yaşantının diğer alanlarına etki gösterse, objektif kanunların bazı şartları insanlarca pratik hayata geçirilse de, genel olarak kapitalizm öncesi tarihi kanunlar bilinçsiz ve toplumca şekillendirilmemiş sayılır. Durum kapitalizmin, sosyal - ekonomik ve siyasi sistem olarak ortaya çıkmasıyla kesin olarak değişmektedir. Kapitalizm, üretim sürecine toplumsal bir karakter tanıyarak, yönetim, örgütlenme faktörleri ve ortak üretim faaliyeti süreci faktörleri orasında uyum sağlayarak, onları aktual bir noktaya çıkarıyor. Burjuva toplumunda üretim yönetimini örgütleme, ekonomik, sosyal ve manevi yaşantı esnasında bilinçli bir ayarlamayla kapsamak çabalarında bulunduğu bir tesaduf değildir. Özellikle, devlet tekel kapitalizminin gelişimi esnasında ekonomik ve sosyal süreçleri planlı bir şekilde ayarlaması teorik ve pratik olarak ilgi çekmektedir. İnsanların faaliyeti kamu sisteminin ekonomik, sosyal ve politik tabanına bağlıdır. Belli bir amaca yönelik, etkili devlet yönetimi, toplumun değişik tabakaları ve sosyal grupları hedefleri ve çıkarları arasında uyum sağlayarak, ulusal uyum, politik sağlamlıkla elde edilir. Bu yola, Türkiye ve Özbekistan kendi varlıklarını sürdürmektedirler.

Örgütlenme ve faaliyet göstermede merkez ve yerel elemanların oranı sosyal yönetim çerçevesi içerisinde pratik ve teorik bir ilgi çekici faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bizim görüşümüze göre, yönetimin bu iki şekli her zaman birliktedir ve sadece, soyut bir tarzda onların özellikleri söylenebilir. Dünyada sadece, bir yönetim şeklini uygulayan devlet yoktur.

A - Merkezden Yönetimin Özellikleri

Dağılan SSCB merkezi devlet yönetiminde, toplum yaşantısının ekonomik, hukuki ve sosyal alanları tek merkezden yönetilmektedir. Federal organların kararları tartışmaya ve düzeltmeye tabi tutulamaz. Onları tam olarak uygulamak gerekirdi. Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov sağlam olmayan o devlet dönemin yönetim sistemini nitelendirirken, şöyle konuşmuştur: "Aynı zamanda, vazgeçtiğimiz sovyet sosyalist devletçiliği bizi halka zorunlu olarak bağlamıştı. O manevi değerlerimize uymuyordu. Merkezden yönetilen devlet makinası, kendi kökü ve kabilesine, kendi halkının tarihi ve geleneklerini hatırlayamayan bir insana yönelikti. Bu sistemde insan, onun maddi ve manevi ihtiyaçlarına çok az önem veriliyordu. Bunu, aynı zamanda ülkenin çok bölgelerinde ortaya çıkan sosyal ve etnik çelişkiler de kanıtlıyor"⁶. Bununla beraber merkezi yönetimin yararları da bulunmaktadır.

Merkezi yönetim sistemin yararları:

1. Merkezi yönetim, üniter devlete, onun siyasi ve idari kuruluşlarına yönetimde bütünlüğü, birliği ve sistemliği sağlar;
2. Merkezden yönetim, ekonomik ve sosyal kalkınmanın bölgeler arasında dengeli bir şekilde yürütülmesini ve kamu hizmetlerinin aynı düzeyde ülkeye yayılmasını sağlayabilir;
3. Merkezden yönetimde idarede aktiflik ve inisiyatif temin edilir. Kamu görevlilerinin bölgesel etkiler altında kalmadan merkezin denetim ve gözetimi altında tarafsız hizmet yürütülmeleri gerçekleştirilebilir;
4. Finans, savunma, iletişim nakliye gibi fonksiyonlar merkezi organların yönetiminin temel alanları olarak ortaya çıkmaktadır.

Aynı zamanda, merkezden yönetim bazı sakıncalara da sahiptir.

⁶ İ. Kerimov "Pravda Vostoka" gazetesi 12 Şubat 1995 Taşkent

- Hak ve görevlerin tekelleştirilmesi. Tekelleştirme, çok hallerde beklenmeyen sonuçlara da neden olabilir;
- Merkezden yönetim, kamu hizmetlerinde gecikmeye neden olabilir; hizmetlerin yerel ihtiyaçlara uygun olmaması sonucu doğurabilir.
- Tasrada görev yapan memurlara kendi alanlarında fazla bir inisiyatif tanınmamıştır. Bu da memurların bilgi ve becerilerini değerlendirmeye, geliştirmeye engel olur ve hizmetler konusunda etkisizlik ve isteksizlik ortaya çıkabilir.
- Merkezden yönetim, merkezce yerel özellikler hakkında bilgi sahibi olmadığından dolayı halkın kamu hizmetlerine karşı ilgisini ve katılımını azaltır

B - Yerel Yönetimin Özellikleri

Yönetimin diğer şekli de yerinden yönetimdir. Yönetimin tüm gücünü kendi elinde bulunduran merkezin olmaması bu sistemin ana özelliklerindendir. Burada, ekonomik, sosyal ve manevi süreçler kendiliğinden oluşarak hareket eden mekanizmalarca ayarlanır.

Yerel yönetimin yararlarında biri, bizim görüşümüze göre, burada yönetim kararlarının operatif ve somut olmasıdır. Yönetim kararlarını almada tüm faktör ve şartları hesaba katma imkanı vardır. Böyle bir yönetim tipi, bölge ve il yönetimin tüm özelliklerini hesaba katmayı, ve alınan kararları yerel şartların günlük değişmesini göz önüne bulundurarak uygulamayı sağlar.

Yerel yönetimin sakıncaları ise bölgesel ayrılıkların ortaya çıkması, ülke genelindeki yönetim kararlarının yavaş bir şekilde uygulanmasıdır.

Söz konusu yönetim şekilleri veya tipleri aynı zamanda faaliyet göstererek, bir birleriyle ilişkide bulunarak, saf bir şekilde hiç bir yerde uygulanmamaktadır. Sadece, onların elemanları arasındaki oranlar değişebilir. Yani, yönetim kararlarını almada ve uygulamada merkezcilik veya yerinden yönetim (desantralizm) tercihi olabilir. Bu ise onların ilişkilerinin özelliği sayılır. Ayrıca, yönetimde halkın katılma oranı toplum ve devletin demokratik olup olmadığının bir işaretidir.

Dolayısıyla, demokratik devlette yönetim her zaman, özerklik ile uyum sağlar ve aynı sırada gelir. Örneğin, Özbekistan'da özerklik şekilleri olarak, mahalle komiteleri, Aksakallar Meclisi ve diğer özerk halk örgütleri sayılır. Böyle bir otoriter ve etkili halk özerkliğini karakterize ederek, Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov şöyle diyor: "Demokratik enstitüler, halkın kültür özelliklerini yansıtmalıdır. Belli ki, demokrasinin Batı şekli bireysellik felsefesine, kitlelerin aşırı siyasetleşmesine dayanır.

Doğu ise ortakçılık, ataercilik, kamu fikrine öncelik göstermeye dayanan bir demokrasiyi benimser. Demokratik proseler kanunlara uyma, siyasi ilişkilerde manevi özelliklere öncelik gösterme gibi halkımızın özellikleri temelinde gelişiyor. Bunların hepsini kamu yönetim sistemini belirleme esnasında hesaba katmak gerekir. Öncelikle, mahalleler günlük problemlere çözüm buluyorlar, değişik geleneksel tedbirler alıyorlar. Burada siyaset, ekonomi ve diğer alanlara karşı toplumun görüşü şekillenmektedir"⁷. Ekonomi, siyasi, kültür ve eğitim alanlarındaki tüm ıslahların temeli ve hedefi insan sayılır. Dolayısıyla, bizim milli yenileşme gayemizi gerçekleştirilmeyi sağlayan yeni kuşağı eğitime emeği daha çok önümüzdeki yıllar devletin öncelikle yönlerinden biri olarak önem kazanmaktadır.

C - Özbekistan ve Türkiye’de Yerel Yapı

Aşağıda Özbekistan ve Türkiye’nin yerel yapısını incelerken Türkiye’de İl Özel İdaresi, Belediyeler ve Köy Yönetimi, Özbekistan’da ise yerel hem de merkezi yönetim ayrı ayrı olmadığı için genel olarak Vilayet Yönetimi, Tuman Yönetimi ve Köy Meclisi şeklinde ele alacağız.

CA - Özbekistan’da Yerel Yapı

Vilayetyetler (oblast), tumanlar (rayon) ve şehirlerde Hakimler (belediye başkanı ve valistatüsündeki Vilayet, İlçe ve şehir başkanı) başkanlığından yürütülen “Halk Vekillerin Meclisi) Devlet Hakimiyetin yerel organıdır. Devlet yararına yasaların belirlediği çerçevede sorunları çözmektedir.

⁷ I.Kerimov "Ekonomik reformlar - Sorumlu dönem" 1994. Taşkent basımevi, s 27

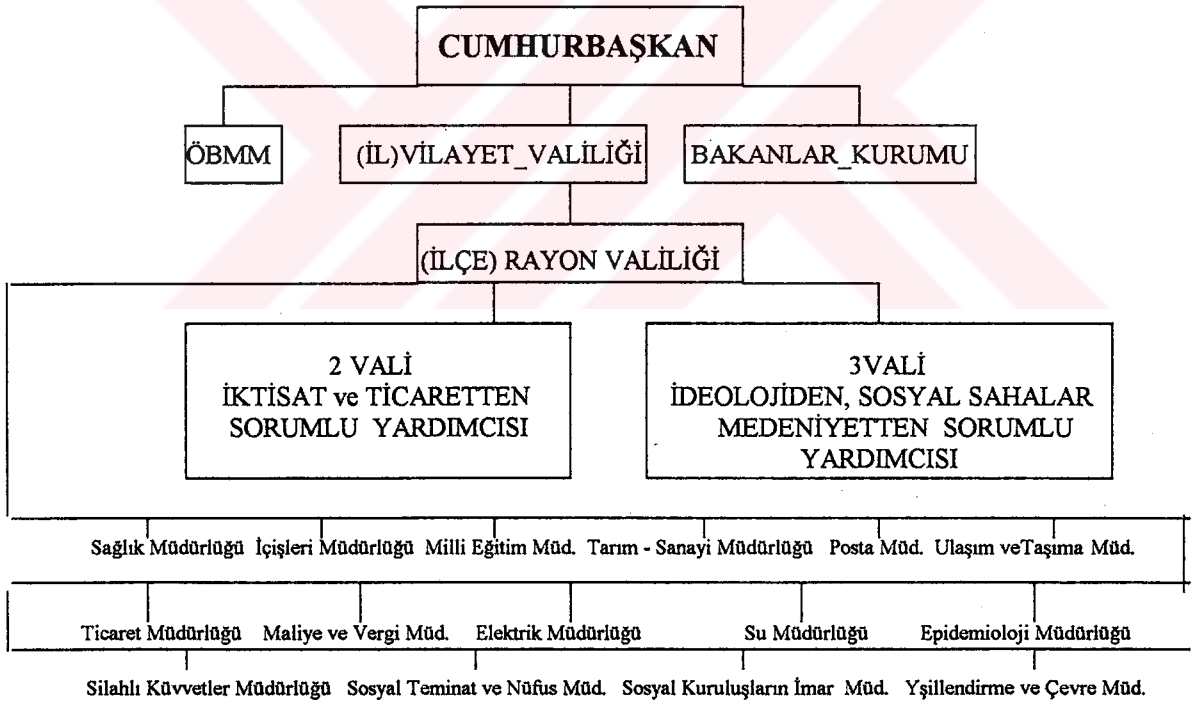
Yerel yönetim organlarının görev ve yetkileri:

- Kanunları, hukuki-düzeni ve vatandaşların emniyetini korumak;
- Hudutların ekonomik, toplumsal ve kültür gelişmelerinin sağlamak,yerel bütçeyi oluşturmak,yerel vergiler ödemeleri belirlemek, bütçe dışında ödemeleri oluşturmak;
- Çevreyi koruma;
- Vatandaşlık şartlarını kabul etmek.
- Özb. Cum. Anayasasına aykırı olmayan vekaletleri yerine getirmek;
- Yerel yönetimler Özb. Cum kanunlarını, Cumhurbaşkanı kararlarını uygulamak,Milletvekillerinin yerel melisleri faaliyetlerine başkanlık yapmak;
- Cumhuriyet ve yerel önem taşıyan meselerin tartışılmasına katılmak;
- Yüksek yönetim organlarının (kendi vekalet çerçevesindeki)vermiş kararlarını yerel yönetiminin (uygulaması) yerine gelişmeleri zorunludur;
- Yerel Milletvekilleri (kurulu) Meclisi ve Hakimlerin vekalet süresi - beş yıldır.

Temsil ve yürütme hakimiyetini yetkisine göre vilayet, şehir ve tuman (ilçe) hakimleri yönetiyorlar. Vilayet ve Büyükşehir hakimleri (valileri) Cumhur başkan tarafından atanmakta ve görevlerinden uzaklaştırmaktadır. İlçe ve şehir hakimleri vilayet hakimi tarafından atanıyor ve görevlerinden uzaklaştırılıyor. Yerel milletvekiller tarafından onaylanıyor. Şehir içindeki (tuman, rayon) ilçelerin hakimleri şehir hakimi tarafından onaylanmaktadır. Vilayet, tuman ve şehir hakimleri kendi vekalet çerçevesindeki işleri tek başına ve kendileri yönetimindeki organların faaliyetinden sorumlulardır.

2. Özbekistan tuman, rayon diye adlandırılan bu yönetim birimi Cumhuriyet yönetim yapısında önemli yer bulunmaktadır. Her vilayet on civarında tumandan oluşmaktadır (Vilayet valisi 'hakim' tumanların hakimlerini tayin ediyor). Tumanlar, rayonlar (ilçeler) da sekiz-on cemiyet şirketlerinden (kolhozlardan) oluşmaktadır. İlçeler genelde 1920-1930 yıllarda teşkil edilmiştir ve bağımsızlık sonrası yönetim yapısında özellikle yerel yönetiminin faaliyetleri bakımından pek fazla değişiklikler yapılmamıştır. Bu yüzden de; yeni ilçeler kurmak şimdi söz konusu değildir. Türkiye'de ilçelerin kurulması (genelde) nüfusun artmasına bağlı sürülmektedir. Özbekistan'da coğrafi olarak vilayetlere ve ilçelere bölündüğünden ilçe

kurmak için bu neden olmaz. Ancak çöllerini içeren bir iki vilayet ayrılarak yeni vilayetler teşkil edildiği durumda yeni ilçeler kurulanmıştır ve bu durumda da nüfus sayısı göze alınmaz. Komünizm yönetiminden kalmış yöntemler devlet otoritesini sağlamak, düzenli yönetim için kolay ve uygun olduğu için ilçe (genel yönetiminde de) yönetiminde pek değişik yöntemler kullanılmamaktadır. Bunun cesiler nedenleri bulunmaktadır. Esasen yerleşmiş bir yönetim mekanizmasını , üstelik toplumu sistemli bir şekilde korumak ve çalıştırmak için kolay olan bu mekanizmanın değiştirilmesi çok zordur. Böylece ‘yeni tuman yönetimi’ (rayon) kurulmuştur. Rayonlar sovyet sistemi yerel (taşra) yönetiminin ilçe düzeyindeki birimidir. bütün sovyet yönetimindeki gibi Kom. Parti 1.ci sekreteri rayonun yönetim başkanıdır. Başkan devletin yerel temsil cidir ve ilk önce kom. parti ideolojisinden sorumludur. Partiye girmenin artmasını sağlamak “raykom’un” önemli görevidir. Onun ikinci görevi devlet iktisadi planlarını zamanında yapılmasını sağlamaktır.

Merkezi Yönetim Taşra teşkilatı

Her ülkede olduğu gibi merkezi yönetim kendi görevlerini hem merkezde hem de taşrada yürütmektedir. Bunu için merkez dışında kendi

temsilcilerini oluşturmak, başkentten da en uzak köylere kadar devletin görevlerini üstlenen örgütler kurmaktadır.

Özbekistan Cumhuriyeti'nde bu yönetim vilayet, ilçe, tuman, cemaat şirketleri ve köyler gibi coğrafi birimlerde gerçekleşmektedir. Yönetim birimleri vilayette - vilayet hakimliği, ilçede - tuman hakimliği, cemaat komitesi şeklinde örgütlenmiştir.

Özbekistan yönetiminde her ülkede olduğu gibi cumhurbaşkanından köy muhtarına kadar yönetim makamları ve anayasa bulunmaktadır. Ama yönetim yöntemleri ve makamların görev ve yetkileri bakımından Türkiye'den çok farklıdır. Örneğin, Türkiye'de merkez yönetimin taşra örgütleri il yönetime dayanmaktadır. Özbekistan'da ise vilayetler bu görevler yükümlüdürler.

Vilayet Yönetimi

Merkez yönetimin taşra teşkilatı dediğimizde Özbekistan'da ilk önce vilayetler akla gelmektedir. Vilayetler Özbekistan'ı, 13 coğrafi bölüme ayıran yönetim birimleridir. Bu birimler geleneksel olarak ayrılmışlardır. Sovyet sisteminde de böyle kalmıştır. Geleneksel dediğimizde vilayetlerin tarihten bugüne kadar (süre gelen) aynı biçimde sağlanan coğrafi ve yönetsel yönlerini belirtmek isteriz. Uzak tarihlerden Özbekistan'ın dağlı, çöllü yerlerinde yani vadilerinde hemde mahalarında belli soylara ait topluluklar yaşamışlardır. Onları sayısı binden fazladır ve bugünlerde de kendi gelenekleri, adetleri kaybetmemişlerdir. Devlet tarafından onları yönlendirmek için ayrı ayrı yöntemler kullanılmıştır. Bir soydan gelen topluluklar kendi yerlerinden göç etmemişler (daha doğrusu son 200 yıl içinde), kovulmamışlardır ya da başka topluluk ile yaşamışlardır. Bunun bir nedeni her topluluğu kendine ait yaşam biçimi ve gelenekleri olduğundandır. Sovyetler sisteminde de yeni vilayet (oblast) sistemine uygun bulunmada bu vilayetleri ne adı ve ne de coğrafi yerleşimi değişmiştir. Ancak büyük vilayetleri iki veya üçe ayırarak yeni vilayetler teşkil edilmiştir. Böylece bugüne kadar vilayetler sayısı 13'e çıkmıştır. Sovyetler sisteminde kabul edilen Anayasaya göre kurulan vilayetlerde ne kadar değişik yasalar olmasına rağmen, (Orta Asya) Özbekistan vilayetlerinde pek etkisi olmamıştır. Başka taraftan bakılırsa sovyetler bu toplulukları yerel geleneklere göre yönetmeyi tercih etmişlerdir.

Bağımsızlıktan sonra yeni anayasa kabul edilmiştir ve vilayet sisteminde geleneksel yasaların bugün için uygun olanları ve yeni yasalar birlikte değerlendirilmektedir. Vilayet sistemi için ayrıca yönetim biçimi

kazandırılmıştır. Ancak merkez yönetiminde ve taşra örgütlerinde değişiklikler yapılsa da, yine vilayet de coğrafi ve siyasi bakımından değişiklikler yapılması öngörülmemiştir.

Vilayet Valisi (Hakimi)

Vilayet yönetimi Özbekistan yönetim sisteminde en önemli birimdir. Bunun ilk nedeni vilayetleri üretiminin tarıma dayalı olmasıdır. Her vilayette 10'a yakın tumanlar bulunmaktadır ve sonuçta cumhuriyet bir tarım üretimi ülkesi olduğunu belirtmek lazımdır. Vilayet yönetimi ilk önce merkez yönetimi önünde üretim planlarından sorumludurlar. Kamu yönetimi ise ikinci planda yer almaktadır. Tez konumuz kamu yönetimiyle ilgili olduğu için üretim planları dikkate alınmamış yönetim sistemin üzerinde durulmuştur.

Özbekistan vilayet sistemi , Vilayet Valisi , Millet vekilleri, Vilayet Meclisi ve Vilayet Genel Meclisinden ibarettir.

Vilayet Valisi (Hakimi) - Vilayetin siyasi - teşkili düzenini başıdır. Vali Özbekistan'da hem vali hem de belediye başkanı makamındadır. Başka bir ifadeyle yerel ve genel olarak ikili fonksiyonu bulunmaktadır.

Bakanlar Kurulunun Kararı ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanan Vilayet Valisi devletin, hükümetin ve her bakanın taşradaki temsilcisidir.

Vilayet'in hem siyasi, hem ekonomik yönden kalkınmasını sağlamak, emri altında bulunan birimler gücüyle toplum düzenini ve güvenliğini korumak Valinin temel görevidir.

Valinin üç yardımcısı vardır. Birincisi ekonomi ve ticaretten, ikincisi tarım üretiminden ve üçüncüsü kültür ve ideolojiden sorumludur. Her üç yardımcının emri altında vilayet'in iktisadi, ticari, üretim, eğitim kuruluşları mevcuttur.

Vali (Hakim) Belediye Başkanlığı görevini vilayet merkezi olan şehri valisi (hakimi) ile danışarak yerine getirmektedir. Devletin temsilcisi olarak vali (hakim), tumanlar valilerini (hakimlerini) onların yardımcılarını ve vilayet çapında ne kuruluş ve teşkilat varsa onların başkanlarını atamaktadır. Ancak tumanları valilerini (hakimlerini) atarken Vilayet Valisi (hakimi) Cumhurbaşkanı bildirmek zorundadır.

Yürütme organları olarak Vali (hakim) , bakanlıklarla doğrudan ilişki içinde yasa , tüzük yönetmelikleri ve hükümet kararlarını yayınlamak

uygunlayanmasını sağlamak ve Bakanlık emir ve yönergelerinin yürütmekle yükümlü olduğu gibi, kendisi de emir yayınlamakta yükümlüdür.

Vilayet Valisinin (hakiminin) bunların dışında ayrıca şu görev ve yetkilere sahiptir:

- Kanunları, hukuki düzeni ve vatandaşların emniyetini korumak;
- Hudutların ekonomi, toplumsal ve kültür gelişmesini sağlamak;
- Yerel bütçeyi oluşturmak , yerel vergiler , ödemeleri belirtmek bütçe dışında tahsilat oluşturmak;
- Yerel cemaatlar (şirketler) kuruluşlarını genel denetimini yapmak;
- Normatif bölgeleri kabul etmek ve Özb. Cum. Anayasasına göre aykırı olmayan vekaletleri yerine getirmektir.

Milletvekilleri Vilayet Meclisi

Milletvekilleri Vilayet Meclisi - Bu vilayet içinden (seçilmiş) Özbekistan Büyük Millet Meclisine (ÖBMM) seçilmişmiş milletvekillerinin Viayet Meclisidir. Vilayet Valisi ve diğer kurul ve kuruluşlardan seçilmiş üyeler ve milletvekilleri iştiraki ile kurulan bu meclis Anayasa ve kanunların vilayette uygulanmasını sağlamak , Anayasada yapılmış değişikliklerin mahkemesinin yürütmek amacını taşır. Yerel Milletvekilleri Meclisi Özbekistan Cumhurbaşkanı kararlarını, Cumhuriyet kanunlarını, Yüksek Devlet yönetim birimleri kararlarını uygulamak, yerel önem taşıyan meseleleri mahkeme etmekte iştirak ediyorlar.

Milletvekilleri Vilayet Meclisine Vilayet Valisi başkanlık ediyoryılda bir defa toplanan mecliste tumanlardan seçilmiş milletvekilleri ve tumar Hakimleri de iştirak ederler. Bu meclis vilayet çerçevesinde yasama organıdır. Yani onların Özbekistan Anayasası'na , ya da kanunlara değişiklikler yapmakta yetkileri olmasa da yapılacak değişiklikleri hazırlanmakta mahkemede bulunuyor. Vilayet Başsavcısı, Vilayet Başyargıcı, tumanların savcı ve yargıçları katılmaktadır.

Vilayet Valisi kendi yardımcılarını, tumanların Valilerini bu meclisindeki milletvekillerini onayıyla atamaktadır. Vilayetteki şehirlerin Valileri Meclis kararı ve Valinin (hakimin) onayıyla işbaşına gelmekte ve görevden uzaklaştırılmaktadır.

Özbekistan Büyük Millet Meclisi'nin (ÖBMM) Milletvekilleri Vilayet Meclisi için Çalışma programı sunuyor. Bu programa göre Vilayet Meclisi Yasama ile ilgili konularda tasarılar hazırlamak için toplanıyorlar. Yeni Yönetim Yapısı oluşturmak için her vilayet yeni tekliflerde bulunmak

zorundadır. Ancak, Milletvekilleri Vilayet Meclisi yetirince iş yapamamaktadır. Vilayet çerçevesinde ÖBMM karar ve programlarını uygulamakla yetiniyorlar.

Milletvekilleri Vilayet Meclisinin görevleri:

1. ÖBMM'ne yeni tekliflerde bulunmak. Bunun için Anayasa maddelerini, BMM kararlarını incelemek. Vilayet çerçevesinde Anayasa maddeleriyle ilgili meseleleri tartışma ve ÖBMM'ne bununla ilgili evraklar hazırlamak;

2. Vilayet çerçevesinde Anayasanın yürüşünü denetlemek, ÖBMM kararlarını Vilayet'in en son coğrafi noktalarına kadar duyurulmasını ve uygulanmasını sağlamak;

3. ÖBMM seçim süresi yaklaşıncı, seçim hazırlıklarını yapmak, seçimin düzenli bir şekilde yapılmasını sağlamak, sonuçlarını ÖBMM iş komisyonuna belirtilmiş süre içinde bildirmek;

4. Milletvekilleri Vilayet Meclisi'nin yeni seçim gününü belirlemek , Meclisin İş Komisyonunu seçmek Vilayet Meclisi üyeleri seçimini kanunlara uygun şekilde yapmak, seçim sonuçlarını gereği Yüksek Mahkeme'lere bildirmek, Vilayet basın - yayınında sonuçları açıklamaktır.

Vilayet Genel Meclisi

Her vilayetin Genel Meclisi yılda dört olmak üzere her üç ayda bir toplanmaktadır. Bu meclis yürütme ile ilgili ve daha doğrusu vilayet iktisadi ile ilgili nitelik taşır. Vilayette bulunan her tuman'ın Valisi ve tumanlardaki cemaat şirketleri (kolhozlar)'nin reisleri Vilayet düzeyindeki herhangi devlet teşkilatı ve kuruluşları, başkanları iştirakinde toplanan bu mecliste Devlet'in iktisadiyatla ilgili kanun ve kararları tartışır ve Vilayet çerçevesinde kararnameler kabul edilmektedir. Devlet planları kabul edili ve uygulanmasını da bu meclis denetlemektedir. Anayasa'ya aykırı hareket eden Valiler (Hakimler) veya devlet teşkilatı başkanları faaliyetleri tartışılır ve Milletvekilleri Vilayet Meclisi'nin toplantısını son kararına gönderilir. Toplantı süresinin yakın olmadığı durumlarda bu kararı Milletvekilleri Meclisinin daimi iş komisyonu vermektedir.

Böylece Vilayet Genel Meclisi'nin iki yönlü görevi ortaya çıkmaktadır:

1. Vilayet Yönetiminin oluşturulması:

a) Vilayet çapındaki Devlet teşkilatlarının başkanları bu meclisce seçilmekte, Tuman Valileri (hakimleri), yardımcıları onaylanmaktadır.

b) Vilayet çapındaki Devlet kuruluş ve teşkilatları başkanları görevlerinden uzaklaştırılmaktadır.

2. Devlet planı tartışılmaktadır ve kabul edilmektedir:

a) Devlet bütçesi muhakeme edilmekte ve kabul edilmektedir;

b) Devlet planının yerine getirilmesine ilişkin sorunları incelemektedir.

Tuman Yönetimi (ilçe)

Tuman Yönetiminin başı Vali'dir (hakim) . Vilayet Valisinin onayı ve Vilayet Genel Meclisinin kararıyla işbaşına gelen tuman (hakim'i) - tumanda hem Vali hem Belediye Başkanıdır. Tuman Valisin Vilayet Valisinin emri altında türlü görevleri yerini getirir. Devlet temsilcisi olarak tumanda birlik ve düzenliği sağlar. Ayrıca yasa, tüzük, yönetmelik ve Cumhurbaşkanı fermanlarını yayınlanmasını ve uygulanmasını sağlar; Valinin talimat ve emirlerini yürütmekle görevlidir. Tumana Hakiminin aynı zamanda tuman ekonomisiyle ilgili görevleri vardır ve Kamu Yönetiminden daha önemlidir. Özbekistan'da ekonomi devletin elindedir. Bağımsızlıktan sonra özelleştirme ile ilgili kanunlar kabul edilmesine rağmen özelleştirme çok yavaş gitmektedir. Bundan dolayı Valiler, o Vilayet Valisi (hakimi) olsun veya Tuman Valisi (olsun) ilk önce Merkez Kuruluşlarına ekonomiden sorumludurlar.

Tuman Valisi'nin , Yerel Yönetimlerini başkanı ve ekonomiden sorulu olarak 3 önemli görev bulunmaktadır. Bu görevleri ayrı ayrı yapmak mümkün değildir ? Tuman Vali'si Devlet Yüksek Kurum ve kuruluşlarını karar ve fermanlarını yerine getirirken , tumanı içki - sosyal sorunlarını, yani belediye görevlerini de aynı zamanda, aynı önemli yapması gerekmektedir. Türkiye'de bu mesele Vali ile Belediye başkanlık tarafından yapılıyor ve birbirinin görevine müdahale etmeden toplumu yönetmekte ve sorunlar, çözmektedirler. Valilin belediye başkanını denetlemek altında tutması kanunda belirtilmiştir. Daha da önemli olan ekonomi Türkiye'de tamamıyla Devletin elinde değildir.

Özbekistan'da ekonominin devleti elinde olması Tuman Vali'leri için üçüncü bir önemli görevi yüklemektedir. Tuman Valisi'nin devlet planlarından sorumlu olduğunu belirtmek gerekiyor her tuman tarım ürünlerinden, üretiminden, ticaretten, belli planları vardır. Tumanda bulunan fabrikalar üretim planlarından Tuman Valisi'ne sorumludur.

Böylece Tumanlarda ekonomi, kamu yönetimi, valilik, birbiriyle iç içedir ve Tuman Valisi'nin denetimi altındadır. Tumanda bulunan yönetim ve iktisadi sırayalım:

- Tuman Hakimliği (valiliği)	- Su işleri Tuman Müdürlüğü
- İç işleri Tuman Başkanlığı	- SANEPİD Tuman Müd.
- Tuman Sağlık Müdürlüğü	- ELEKTROSET Tuman Müd.
- Milli Eğitim Tuman Müd.	- Sosyal Taminat Tuman Müd.
- Tarım-Sanayi Tuman Müd.	- Posta Tuman Müdürlüğü
- Ulaşım ve Yuk Taşıma T.M.	- Maliye ve Vergi Tuman Müd.
(AVTO-DEPOLAR)	- Tuman Ticaret Müdürlüğü

Bu teşkilat ve kuruluşlar kendi alanları çerçevesinde Vilayet Müdürlüğü'ne de sorumludurlar. Kendi alanlarında gelirler elde ederler ve bu vergiler tuman Bütçesine dahil edilmektedir.

Tumanda kurulacak yeni binalar Devlet planına göre kurulur. Ancak bağımsızlıktan sonra, mevcut fabrikalar hududunda yeni fabrikalar kurulması (özel ya da yarı-özel) kerekiyorsa Devlet planı dışında iç bütçesi varsa, Tuman Valiliği izin veriyor. Okullar, hastaneler, stadyumlar, parklar tuman bütçesinden kurulmaktadır. Vilayet veya tuman çevresindeki büyük fabrikalar da Devlet tarafından kurulmaktadır.

Tuman Valiliği'nin iki yönetim örgütü bulunmaktadır. Birincisi Tuman Genel Meclisi, ikincisi Milletvekilleri Tuman Meclisidir. Vilayet Genel Meclisi gibi tuman Genel Meclisinde de Tumanda bulunan Devlet teşkilatları, Müdürlüklerin başkanları, İçişleri Tuman başkanı, Tuman Savcısı iştirak etmektedir. Mecliste ekonomik sorunlara ait, Devlet planına ait meseleler görülmektedir. Tumanda bulunan cemaat şirketleri her üç aylık iş planının uygulanmasından Meclis önünde hesap veriyorlar. Tumanda Bulunan Teşkilat ve kuruluşlar başkanları da kendi alanlarında yapılması gereken iş planları üzerinde rapor veriyorlar. İktisadi, sosyal, eğitim sorunlarına ait problemler tartışılarak yeni iş planı hazırlanıyor.

Milletvekilleri Tuman Meclisi - esas olarak Devlet kuruluşudur. Anayasa'nın tuman çerçevesinde yürüyüşünü, tuman yönetiminin meseleleri

üzerinde toplanmaktadır. Tuman Valisi, Tuman Yargıcı, Tuman Hududundan, ÖBMM'ne seçilmiş milletvekilleri (eğer varsa), Yerel milletvekilleri katılımında Tuman Meclisi Yılda iki defa toplanmaktadır.

1. Meclis Yukarı Organların kararları, kanun, tüzük, yönetmeliklerin, ilanını ve uygulanmasını sağlamakta ve kendi makamı çerçevesinde yeni emirler vermektedir.

2. Tuman Yönetiminin teşkili meselelerini görmekte ve yeni düzenlenmeler üzerinde çalışmaktadır. Kamu Kuruluşlarının yenilenmesi, kapatılması hakkındaki karar Meclis üye tam sayısının 2/3 kısmının hemde Milletvekilleri Vilayet Meclisi İş Komisyonunun onayıyla gerçekleşmektedir.

3. Anayasa'nın tumanıda uygulanmasını sağlamakta yükümlü olan meclis, maddelerim uygulanmasından Vilayet Meclisi önünde hesap veriyor. Tüm tumanlardan kanunların uygulanması ile ilgili şikayetler Milletvekilleri Vilayet Meclisinde görülüyor ve Tuman Meclis başkanının raporuyla karşılaştırılmaktadır.

4. Cemmat şirketleri "Köy Meclisi" Başkanı da tuman milletvekilleri meclisince seçilir. Bu Meclisi çalışma raporunu sunuyor.

Köy Yönetimi

Merkez yönetimi taşra teşkilatının son idaresi Köy yönetimidir. Özbekistan'da Köy yönetimi ikili idare yapısına sahiptir. Köy yönetimi Devletin temsilciliğini Köy Meclisi yönetimiyle yapmaktadır. Yerel yönetim olarak köy yönetimimiz Cemaat şirketleri şeklinde örgütlenmiştir.

Köy meclisi cemaat şirketinde bulunan çok sayıdaki köylerin nüfus işleri , sağlık durumu, eğitim ve diğer sosyal hayatıyla ilgili sorunlarıyla ilgilenmektedir.

Köy meclisi - köy meclisi reisi, işleri köy vekili (mahalli milisiyoner), nüfus işleri memuru, muhasebeci gibi, personellerden oluşmaktadır.

Köy meclisi bir siyasi nitelikteki devlet organıdır ve cemaat şirketiyle hierarşik ilişki içerisinde değildir. Çünkü her ikisi de köy yönetimi organıdır ve tuman yönetimi önünde aynı sorumluluk taşınmaktadır. Söylenmesi

gereken nokta, birincisi, köylerin siyasi koordinatörü, ikinci ise, ekonomik koordinatördür.

Cemaat şirketi köy meclisinden farklı olarak kendi bütçesini oluşturabilen bir ekonomik birimdir. Cemaat şirketi tarım bölümlerine bölünen çok sayıdaki köyleri ekonomik yönden denetleyen tarım üretimi şirkettir. Köylüler esas itibarıyla şirketin tarım bölümlerinde ve hayvancılık çiftliğinde çalışmaktadırlar ve maaşlarını almaktadırlar.

Cemaat şirketinin yapısı - şirket reisi, baş muhasebeci, muhasebeciler, teknik mühendisi, veteriner, ziraat mühendisi, teknisyenler ve tarım bölümü başkanlarından ibarettir.

Görüldüğü gibi Köy Yönetimi iki yönlü yönetimiyle tuman yönetiminin alt kademesi olarak bir taraftan devletin yönetsel ve sosyal görevlerine yüklenmekte ve başka taraftan daha da önemli ekonomik görevleri yerine getirmektedir.

CB - Türkiye’de Yerel Yapı

Türkiye’de hızlı kentleşme süreci nüfusun kır-kent dengesini tamamen değiştirmiş ve yapı yönünden farklılaştırmıştır. Diğer yandan değişen toplumsal ilişkiler sonucu toplumdaki güç dengesini niteliği de değiştirmiştir. Konuyu sadece yerel yönetimlerle sınırlamak koşuluyla bu durumun etkileri ve sonuçlarını çeşitli dönemlerde yoğunlaşan tartışmaların gündemlerinden de izleyebiliriz.

Türkiye’de mevcut yasal ve idari yapı ile kentleri yönetmenin güçlüklerinin öncelikle en yoğun bir şekilde farkedebildiği diğer hiç kuşkusuz nüfusu iç göçle hızla büyüyen ve nitelik değiştiren metropoliten kentler olmuştur. Nitekim 1980 sonrası gerçekleşen önemli değişiklikler de daha çok bu alanlara ilişkindir. Yerel yönetimlerle ilgili tartışmaların gündemini de daha çok bu alanlar belirtmektedir.

Yerel Yönetim Yapılanması

Türkiye’de yerel yönetimler, il özel idaresi, belediyeler, ve köy yönetimi şeklinde örgütlenmiştir.

İl özel yönetimi 1913 tarihli “İdare Umumiye Vilayet Kanunu Muvakkatı”yla kurulmuştur. İ.Ö.V. üç organı vardır. Bunlar Vali, İl Genel Meclisi ve İl Daimi Encümenidir.⁸

⁸ Nuri Tortop, Mahali İdareler, TODAİE yayınları no: 237, Ankara-1991, s.85

Belediye yönetimi ise yerel yönetim yapısının en önemli birimidir. Belediye Başkanı, Belediye Meclisi ve Belediye Encümeni gibi organlardan oluşmaktadır.

Yerel yönetimlerin üçüncü birimi köy yönetimidir, yürütme organı durumunda muhtarın yanında diğer organları, Köy Derneği ve Köy İhtiyar Meclisidir.

Yerel yönetimlerin yapısı oluşumu, çalışma biçimi ve görevleri arasında özetle incelenmektedir.

İl Özel Yönetimi

İl özel idaresinin görevleri, belediye ve köy yönetimlerinin yetki alanı dışında kalan ve il ölçeğinde ortak nitelikteki yerel hizmetlerdir. İl özel idaresi bir bakıma, belediyeler ve köyler arasındaki ortak hizmetleri yürütmekle yükümlü “ara düzey” bir yönetim birimidir.⁹

İller, merkezi ya da genel yönetimin bir bölümü olduğu gibi, özerk kişiliği bulunan bir yerinden yönetim birimidir. İlin bu tüzel kişiliği “İl Özel (İdare) (İdarei hususiyei vilayet) yönetimi”dir.

1913 tarihli “İdare Umumiyei Vilayet Kanunu Mavakkatı”yla kurulan il özel yönetimi, taşınır ve taşınmaz malları bulunan ve adı geçen yasayla verilmiş belli de sınırlı görevler üstlenmiş olan bir tüzel kişiliktir. İl Özel Yönetiminin kurulması için bir yönetim birimi olarak ilin kurulması gereklidir.

İl özel yönetiminin sınırlı bir ölçüde yerine getirdiği belli başlı görevler; bayındırlık, eğitim, öğretim, tarım, sağlık ve sosyal yardım, ekonomi ve ticaret alanlarında kamu hizmetlerini yerine getirmektir.

İl özel yönetiminin üç organı vardır. Bunlar Vali, “İl Genel Meclisi (meclisi umumii vilayet)” ve “İl daimi encümeni”dir. Vali, İl özel yönetim temsilcisi ve yürütme organıdır. Meclis ve encümen, karar ve denetim organları niteliğindedir. İl genel meclisine başkanlık eden vali, meclise sunulacak olan ilk bütçe ve çalışma programlarını hazırlama ve il özel yönetimi adına alınan kararları yürütmekle yetkilidir.¹⁰

İl özel yönetiminin başında merkezi yönetimin görevlisi niteliğinde olan valinin bulunması, bu yerinden yönetim örgütünün özerkliğini sınırlandıran

⁹ Bilel Eryılmaz, Kamu Yönetimi, Üniversite Kitabevi, İzmir - 1994, s. 135

¹⁰ Sencer M. “Türkiye Genel Yönetim Merkez Örgütü”, Amme İdaresi Dergisi, cilt 18, sayı 3, s. 23, 1985.

bir etkindir. Gerçi valinin il tüzel kişiliği adana olan tasarrufları il genel meclisini kararına bağlıdır. Öte yandan il özel yönetiminin yürütme organı olarak vali il genel meclisinin ve “il daimi encümeni”nin denetimi altındadır. Ancak valinin yürütme ve uygulamalarının il genel meclisince yetersiz bulunması durumunda belediye başkanında olduğu gibi düşürülme yolunun açılması söz konusu değildir yapılacak iş durumu bir tutanakla İçişleri Bakanlığı’na bildirmektir.

a) İl Genel Meclisi

İl  zel yönetiminin genel karar organı “İl Genel Meclisi”dir. Bu organ her ilçe bir seçim çevresi olmak üzere her beş yıldı bir- - millevetkili seçim sistemine göre - yapılan seçimler sonunda oluşur.

İl genel meclisine ge ilicek asıl ve yedek  ye sayıları ilçelerin nüfuslarına göre nüfusu 25 bine kadar olan ilçelerde- 2, her 25 bin kişi için 1 artarak- nüfusu 25 binden 100 bine kadar olan ilçelerde- 5’tir. Nüfusu 100 binden yukarı olan ilçelerde ise her fazla 100 bin nüfus için bir eklenmek üzere bulunacak sayıda  ye seçilir.

En az 6 ay süreyle o seçim çevresinde oturmuş olmak ve Milletvekili Seçim Kanunu’nda belirtilen sakıncaları taşımamak koşuluyla 25 yaşını dolduran her türk yurttaşı ilk genel meclisi  yeliğine se ililebilir.

İl genel meclisinin olağan toplantı dönemi, yıldı iki kez Mayıs ve Kasım ayları ilk haftalarında ve otuz gündür. Bunun dışında, hükümet ya da valinin isteği üzerine ya da üyelerin üçte iki çoğunluğunca istenip valinin görüşü alınarak İçişleri Bakanlığının onayıyla olağanüstü olarak toplanabilir.

Meclisin yasaca belirtilmiş olan olağan ya da olağanüstü toplantılar dışında ya da yasaca belirli olan yerden başka yerde toplanması, görevlerini ge iktirmesi ve siyasal konuları tartışarak siyasal dileklerde bulunması durumlarında, valinin bildirmesi, İçişleri Bakanlığı’nın girişimi ve Danıştay kararıyla dağıtılması olanaklıdır. Bu durumda yeniden seçimi gidilir.

Seçilmiş bir başkan bulunmayan ve vali başkanlığında, toplanan meclis iki başkanvekili ve ikisi yedek 4 katip seçmektedir.

Gündemi  lkece vali tarafından hazırlanan il genel meclisinin yetkileri, merkezde inceleyip onanmak üzere il b t cesini kabul etmek, ili ilgilendiren kamu hizmetleri konusunda kararlar almak ve il özel yönetiminin mallarını yönetmektir. Meclisin aldığı kararlar valinin onayıyla kesinlik kazanır. Valinin, onaylamadığı kararlara karşı yirmi gün içinde Danıştay’a itiraz yetkisi vardır. Bu durumda Danıştay kararına uyulur.

b) İl Daimi Encümeni

“İl daimi encümeni (il komisyonu)” il özel yönetiminin üçüncü organıdır. İl komisyonu, il genel meclisinin yıllık toplantısında kendi arasında ve ayrı ilçelerinden bir yıl için seçtiği 4 üyeden oluşur. Genel meclis üye sayısını 8’den aşağı olduğu yerlerde encümenin meclis kararıyla iki üyeden oluşması olanaklıdır. Valinin çağırısıyla ve onun başkanlığında toplanan il komisyonunun başlıca görevleri, yıllık bütçe üzerindeki görüşlerini bildirmek, vali tarafından verilecek aylık gider cetvellerini inceleyip uygun bulması durumunda onaylamak, bütçede yapılacak artırma ve eksiltme işlemlerini hazırlamak, bütçe maddeleri arasında aktarma yapmak ve il genel meclisinin toplantı durumunda bulunmadığı dönemlerde - ilk toplantısında meclise sunmak üzere - onu adına karar almaktır.

İl özel yönetiminin hizmet birimleri, ilkece karar organlarının işlerini yürüten birimlerle saymanlıktan oluşur. bu hizmetler genelde valinin denetimi altında il genel yönetiminin görevlilerince yerine getirilir.

Bu yerel yönetimi bütçesi vali tarafından hazırlanarak encümence incelendikten sonra meclise sunulmakta ve il genel meclisince kabul edilen bütçe, Bakanlar Kurulu kararı ve Cumhurbaşkanının onayıyla yürürlüğe girmektedir.

İl özel yönetiminin kendine özgü gelir kaynaklara varsa da bunlar gereksinmeyi karşılanmaktan uzaktır. Bu nedenle, bu yöntemi doğrudan aldığı resim ve harçlarla, mülk ve kurum gelirlerine genel bütçeden önemli katkılarda bulunmaktadır.

Son düzenlemelere göre genel bütçe vergi gelirleri tavsilat toplamı üzerinden il özel yönetimlerine %1.70 oranında varacak bir pay verilmesi öngörülmüştür. Buna göre, İller Bankası’nda toplanacak olan il özel yönetimi payının %1.40’lık bölümünün %80’i banka tarafından nüfuslarına göre il özel yönetimlerine dağıtılacak, %20’siyse aynı bankada il özel yönetimleri için İçişleri Bakanlığı emrinde toplanacaktır. %30’u il özel yönetimlerinden, %25’i belediyeler payından ayrılacak toplam %0.55’lik kesimse, İçişleri ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı emrinde İller Bankası’nda açılacak bir hesaba “Mahalli İdareler Fonu”nu oluşturacaktır.

Yirminci yüzyılın başlarında devletin kamu hizmet işlerini yerine getirmediği bir dönemde il özel yönetimine verilmiş olan görevler günümüzde bu kuruluşların olanaklarını aşmıştır. Bu nedenle il özel yönetiminin işlevi giderek genel yönetim kuruluşlarına geçmiştir. Ancak

yaratılan bu görev ikiliğinin süre gelmesiyle hizmetlerin örgütlenmesi karmaşık bşr nitelik kazanmıştır. Gerçekte il özel yönetimi, il ölçeğinde genel yönetimce yürütölen çalışmalara gücü oranında - sınırlı - bir katkıda bulunmakla yetilen bir kuruluştur.

Encümen, il genel meclisinin toplantıda bulunmadığı zamanlarda, genel meclis adına bazı kararlar alabilir. Bunun yanında, bütçe uygulanmasını denetler, ihale işlemlerini hazırlar. Encümenin en önemli yönetsel görevi, valinin yaptığı aylık harcamaları denetlemektir.¹¹

c) Belediye Yönetimi

Yerel yönetim kuruluşları içinde en önemlisi belediyedir. Nüfusumuzun yaklaşık %65'i belediye sınırları içinde yaşamaktadır. 1994 yılı itibarıyla ölkemizde toplam 2710 belediye bulunmaktadır. Türkiye'de iki ayrı statüde belediye bulunmaktadır. Birincisi bütünüyle 1580 sayılı Belediye Kanunu'na göre kurulan ve çalışan belediyeler; ikincisi ise, yalnızca büyük kentlerde faaliyet gösteren ve farklı bir statüye tabi olan Büyükşehir Belediyeleridir.

1580 sayılı Belediye Kanunu, Osmanlı belediyeciliği ve on yıllık Cumhuriyet belediyeciliği deneyimine rağmen büyük ölçüde Fransız belediyeciliğinden etkilenmiştir.¹²

Belediye yönetimi, nüfusu 2000'i aşan belediyelerle, nüfusuna bakılmaksızın il ve ilçe merkezinde kurulmaktadır. Bir yerleşim biriminin il ya da ilçe haline getirilmesiyle, orada otomatik olarak belediye de kurulmuş olmaktadır.

Belediyenin Görevleri

a) Bayındırlık Görevleri

Bu görevler, belde halkının, içinde yaşadıkları çevrenin fiziki olarak iyileştirilmesi, güzelleştirilmesi, halkın barınma, eğlenme, alışveriş ve dinlenme ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tesislerin ve ksmu binelerinin yapılması ve bakımı gibi konuları kapsamaktadır. Bunlar konut, yol, cadde, sokak, kaldırım, köprü, meydan, geçit, park, dinlenme alanları, garaj, pazar yeri, su ve kanalizasyon gibi tesislerin yapılmasıyla ilgilidir.

¹¹ Şeref Gözübüyük - Tekin Akıllıoğlu, Yönetim Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara - 1992, s. 101

¹² Osman Nuri Ergin, Şehirçiliğin Tarihi İnkişafı, İstanbul - 1936, s. 135

b) arlık ve evre görevleri

Belediyelerin koruyucu görevleri kamuya açık yerlerin temizliği ve buralarda satılan yiyecek ve içecek maddelerin sağlık yönünden denetlenmesi; halkın can ve mal varlığını fiziki tehlikelerden koruma ve evre kirliliğinin önlenmesi gibi faaliyetlerdir. Bu görevler lokanta, gazino, kahvehane, kıraathane, meyhane, han, otel, hammam ve tiyatro gibi halka açık yerleri ve buralarda satılan, kullanılan ve tüketilen maddelerinin temizliğini, sağlamlığına ve sihhiliğine dikkat etmek, sokkak ve evre temizliliği faaliyetlerini yürütmek, itfaye tekileti kurarak yangınları önlemek ve söndürmektir.

c) Sosyal Görevleri

Hak banyoları, kapıcalar, kütüphaneler, sağlık tesisleri, yüzme havuzları, spor tesisleri, halk plajları, yarış yerleri, belediye tiyatrosu, sineması, oteli ve gazinosu, hayvanat bahçesi yapmak ve işlemek bu kapsamdadır. Ayrıca belediyeler, ocuk, yaşı, kimsesiz ve yoksulların bakımı, korunması için de gerekli tesisleri kurmakla görevlidir. Sosyal ve ekonomik gelişmeye paralel olarak belediyelerin yürüttükleri refah hizmetleri de artmaktadır.

d) Düzenleyici Görevler

Beldenin yapılaşmasını ve gelişmesini düzenlemek amacıyla imar planları ve programları yapmak, bunları uygulamak; belde dahilinde yapılacak inşaatlara, plan ve programlara göre ruhsat vermek; halkın yiyip içmesine, eğlenme ve dinlenmesine, yatıp kalkmasına ait yerleri fiyatlarının ve sınıflarını düzenlemek; tüketiciyi korumak piyasayı düzenlemek için tanzim satış mağazaları ve belediye fırınların açmak ve işlemek; meydan, cadde ve sokkak gibi umuma ait yerlerde ilan işlerini idare etmek; ayrıca et, ekmek, odun ve mangal kömürlerinin toptan ve perakende satış fiyatlarını tespit etmek; yaş sebze ve meyvelerin kar hadlerini belirlemek, yaş sebze ve meyvelerin toptan alım ve satımı için hal'ler tesis etmek belediyelerin düzenleyici görevlere arasındadır.

e) Ulaştırma Görevleri

Ulaştırma görevleri belediye sınırları içinde çeşitli semtler arasındaki toplu taşıma hizmetlerini yönetmektir.

Görüldüğü gibi Belediye Kanunu'nu öngördüğü görevler çok geniş kapsamlıdır.

Belediye yönetiminin, “belediye başkanı”, “belediye meclisi” ve “belediye encümeni” olarak üç organı bulunmaktadır.

a) Belediye Başkanı

Belediye başkanı, belediye yönetiminin başı ve yürütme organıdır. Başkan, belediye sınırları içinde yaşayan seçmenler tarafından serbest, eşit, gizli, onda birlik, baraj uygulamalı ile beş yıllık bir süre için seçilmektedir. Belediye başkanının meclis üyeleri tarafından değil de doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi, ona belediye yönetiminde güçlü bir liderlik konumu kazandırmaktadır.

Belediye başkanı, genel yönetimle ilgili, yasaların ve hükümet emirlerinin yayılmasının sağlama gibi, bazı görevleri de yerine getirir.¹³

Belediye başkanı, belediye tüzel kişiliğinin başı ve yürütme organıdır.

- 1) Belediye mallarını yönetmek;
- 2) Belediye gelirini ve alacaklarını izlemek ve tahsil etmek;
- 3) Yetkili makam ve organların onayından geçmek şartıyla sözleşme yapmak, bağışları kabul etmek ve belediye adına genel medeni akitleri yürütmek;
- 4) Mahkemelerde ve resmi dairelerde belediye tüzel kişiliğini temsil etmek;
- 5) Belediye bütçesinin ita (verme) amiri olarak gider evraklarını ve harcama tahakkurlarını onaylamak, harcama emirlerini imzalamak;

Belediye başkanının görevinde uzaklaştırılması seçilme yetersizliliği, görevini kötüye kullanmak, belediye meclisinin onun hakkında “yetersizlik” kararı vermesi gibi şartlarla gerçekleştirilmesi mümkündür.

¹³ A.Şeref Gözübüyük - Tekin Akıllıoğlu , a.g.e., s. 106

Belediye başkanı, kendi sorumluluğu ve gözetimi altında, yetkilerinden bir kısmını yardımcılarına bırakabilir. Belediye başkanına, miktarı belediye meclisince belirlenen bir ödenek (maaş) verilir.

Belediye başkanı belediyenin bütün faaliyetlerinden belediye mecline karşı sorumludur. Başkan, belediye meclisine her toplantı başında, meclis kararlarının uygulanmasını, belediyenin mali durumunda, akt edilmiş ve mevcut taahhütlerin ifa şekline dair yıllık bir çalışma raporu sunmakla yükümlüdür. Meclis, rapordaki açıklamaları, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile yeterli görmezse, başkan hakkında “yetersizlik” kararı verebilir.

b) Belediye Meclisi

Belediye meclisi, belediye yönetiminin genel karar organıdır. Meclis üyeleri, nisbi temsil yöntemiyle beş yılda bir seçilmektedir. Meclis üyelerinin sayısı, belde, kasaba ya da kentin nüfus durumuna göre 9-55 arasında değişiklik göstermektedir.

Belediye Meclisine seçilebilmek için, Türk yurttaşı olmak, 25 yaşını doldurmuş bulunmak, en az 6 ay süreyle o seçim çevresinde oturmuş olmak ve Milletvekili Seçimi Kanunu’nun 11.Maddesinde belirtilen sakıncaları taşınmamak gerekir.

Belediye meclisi, Belediye başkanının başkanlığında her yıl üç kez olağan toplantı yapar.

Yasanın belirttiğine göre belediye meclisinin görevler, bütçeye kesin hesabın kabulü, çalışma programıyla belediye hizmetleriyle, bu hizmetler için kaynak yaratılması ve kullanılmasına ilişkin kararların alınması, belediye vergi, resim araçlarıyla, hizmet karşılığı alınacak ücret tariflerinin saptanması ve zabıta yönetmeliklerinin hazırlanmasıdır.

Belediye meclisinin görevleri şu ana başlıklarla belirtilebilir:¹⁴

- Bütçenin, kesin hesabın, belediye çalışma programının görüşülüp karara bağlanması;
- Ek ödemek verilmesi, bütçede değişiklik ve aktarmalar yapılması, borç verme, borç alma;
- İmar planlarının 3194 sayılı yasa gereğince onaylanması;

¹⁴ Zerrin Toprak Karaman, Yerel Yönetimler, Bornova Belediyesi Bilim ve Kültür Etkinlikleri yayını no: 1 İzmir - 1992, s.45.

- Kentin gelişmesi için hazırlanacak imar programlarının kanalizasyon, hava gazı, su, elektrik ve aydınlatma tesislerinin gerçekleşmesine ilişkin işler;
- Belediye adına verilecek (imtiyaz) sözleşmelerinin yapılması;
- Belediye yönetmeliklerinin incelenip onaylanması;
- Belediyenin taşınır ve taşınmaz mallarının kullanımına ilişkin kararların alınması.

e) Belediye Encümeni

Belediye encümeni, belediye yönetiminin karar ve danışma organıdır. Belediye encümeni, belediye başkanı, belediyedeki dairelerin başkanları ile bunların yarısını geçmemek üzere belediye meclisinin kendi içinden seçtiği üyelerden meydana gelir. Buna göre belediye encümeni, seçimle gelenlerle (siyasiler) tabii üyelerden (müdürlüklerden) kurulmaktadır. Seçimle belirlenen üyeler, ikiden az olamaz sayıları, tabii üyelerin yarısını geçemez. Bunların görevleri bir yıldır.

Encümen, belediye başkanının ya da görevlendireceği bir kişinin başkanlığında toplanır ve ekseriyetle karar alır. Encümenin gündemini, belediye başkanı düzenler. Belediye başkanı tarafından kendine havale edilmeyen konular hakkında encümen karar alamaz. Encümen, düzenli olarak toplanan ve sürekli görev yapan bir organdır. Encümenin görevleri şunlardır:

- 1) Belediye başkanı tarafından hazırlanan bütçeyi incelemek;
- 2) Aylık gelir ve gider çizelgelerine incelemek ve denetlemek, açık artırma ve eksiltme şartnamelerini, ihaleleri ve pazarlık kararlarını incelemek ve onaylamak, kesin hesap hakkında meclise görüş bildirmek ve muhasebe hesaplarını incelemek;
- 3) Kamulaştırma kararı vermek;
- 4) Beklenmeyen giderlerle ilgili tahsisatın harcama yerlerine belirlemek;
- 5) Bütçede bir bölümün içindeki maddeler arasında aktarma yapmak;
- 6) Belediyelere verilen görevlerin yapılmasını temin için "belediye amirleri" çıkarmak;
- 7) Munubüs ve otobüs taşıt araçlarına ait ücret tarifleri ile (507 sayılı kanuna tabii olmayan yerlerde) zorunlu ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını belirlemek (narh koymak);

8) Belediyelerin taşınır mallarından icap edenleri artırma yöntemiyle satışa çıkarmak;

9) Belediye cezalarını takvir etmek;

10) Belediye memurlarının işe alınması, yükseltilmesi, cezalandırılması, ödüllendirilmesi, işine son verilmesi ve emekliğe sevk edilmesi hakkında başkanlığından gönderilen önerileri incelemek ve karara bağlamak;

Belediye başkanı, kamu yararına aykırı gördüğü encümen kararlarını durdurmaya ve bu kararlara karşı il ya da ilçe idare kuruluna itirazda bulunmaya yetkilidir. Belediye başkanı ya da encümen, idare kurulunun kararına karşı bir üst organa baş vurabilme hakkına sahiptir. Bu üst organ, il merkezi olmayan belediyeler için il idare kurul, il merkezi olan belediyeler için Danıştay'dır.

Köy Yönetimi

Türkiye'de köy, nüfüsü az, önemli yerleşme merkezlerinden uzak, ekonomik yapısı büyük ölçüde tarıma dayalı ve kendisine özgü toplumsal ilişkileri bulunan yerleşme birimidir. Bu açıdan köylere zaman zaman "kırsal yerleşmeler" ve bu yerlerde yaşayanlara da "kırsal nüfus" gibi adların verildiği görülmektedir.

Köyler, geleneksel bir yerel yönetimin kuruluşudur. Köylere açıkça tüzel kişilik tanınması ancak 1924 yılında çıkarılan Köy Kanunu ile olmuştur. Köyler için hızlı bir kalkınma temposu öngören kanun, köy idaresinin kuruluşu, organları, görevleri ve merkezi idare ile ilişkilerini çok açık ve anlaşılabilir bir ifadeyle belirtmiştir.¹⁵

Köy Yasası, köyü, "iki binden az nüfuslu olan, "orta mallarıyla", komut ve tarım işletmeleri bulunan bir topluluk taşınır ve taşınmaz malları bulunan ve yasayla kendisine verilen işleri yapan "başı başına bir varlık" olarak tanımlanmıştır. Böylelikle köy bir tüzel kişilik kazanmıştır. Köy kurma yetkisi İçişleri Bakanlığı'na tanınmıştır. İçişleri Bakanlığı bir yerde köy kurmadan önce, o yerdeki il idaresi kurulu, il genel meclisi, Bayındırlık, İskan Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının görüşü alınır.

Köyün geniş bir kesimine hizmet veren bu yönetimin - yasada ayrıntılı ve kapsamlı olarak sayılmış olan - görevleri zorumlu ve isteğe bağlı iki tülüdür. Zorunlu işler: güvenlik, sağlık, temizlik işleri, bayındırlık, yol, su, tarım işleri ve okul yapımıdır. İsteğe bağlı olanlar ise: hamam, çamaşır hane,

¹⁵ Şükrü Karatepe, "Toplum Kalkınması Yönünden 442 Sayılı Köy Kanunu'nun Yetersizlikleri", Dokuz Eylül Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt :3, Sayı :1, 1988, s. 180

çarşı gibi köyün gelişmesine ve toplumsal hizmetine ilişkin işlerdir. İsteğe bağlı işlerin köyün kararı ve mülkü amirin onayıyla zorunlu sayılması olanaklıdır.

Köy yasasında bir kamu yükümlülüğü niteliği taşıyan zorunlu işlerin yapılmaması durumunda köylerin cezalandırılması öngörülmüştür.

Köy yönetiminin organları, muhtar, “ihtiyar meclisi” ve “köy derneği”dir. Köy başı olan muhtar, köy tüzel kişiliğinin yürütme organı olduğu gibi, genel yönetimin ya da devletin köydeki temsilcisidir. Muhtar, ihtiya meclisiyle birlikte beş yılda bir yapılan ve siyasi partilerce aday gösterilmeyen bir seçimle çoğunluk sistemiyle köy tarafından seçilir.

Muharın köyle ilgili görevlere; köyülünün zorunlu işlerini yapmak ve yaptırmak, köy işlerine harcanacak olan parayı toplamak ve harcamak için emir vermek, mehkemede ve diğer resmi yerlerde köyü temsil etmektir.

Muhtarın devlet görevleriye, yasaları ve hükümet emirlerini halka uyurmak, birlik ve düzenliği sağlamak, nüfus işlerini düzenlemek, doğal afet gibi olağanüstü olayları gerekli yerlere bildirmek, merkezi yönetim kuruluşlarının köyle ilgili faaliyetlerine yardımcı olmaktır.

a) Köy Derneği

Köy derneği, köy tüzel kişiliğinin genel kara organıdır ve köydeki seçmenlerden meydana gelmektedir. Köydeki bütün seçmenler, köy derneği aracılığı ile köy yönetiminde doğrudan katılabilmektedirler. Bu organın adının “dernek” olması Dernekler Kanunu’na göre kurulan derneklerle bir benzerliği çağrıştırmaz. Oysa köy derneğinin, isim benzerliği dışında diğer derneklerde hiç bir ilişkisi yoktur. Köy derneğinin kaldırılması yönünde görüşler bulunmaktadır. Köy derneği yerine, üyelerinin sayısı köylerin büyüklüklerine göre değişen bir köy meclisi kurulabilir.

Köy derneğinin en önemli görevleri şunlardır:

1) Köy muhtarını ve ihtiyar meclisi üyelerini seçmek;
2) Yapılması isteğe bağlı olan işlerin zorunlu hale getirilmesine karar vermek;

3) Köyün bir başka köyle birleşmesini veya ayrılmasına, gerekli şartlar kavuştuğunda köyde belediye kurulmasına karar vermek;

Köy derneği yasada öngörülmesine rağmen, uygulamada istenilen ölçüde fonksiyonel olamamıştır.¹⁶ Bu yüzden köy derneğinin kaldırılması

¹⁶ Fehmi Yavuz, Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerine Bir Araştırma, TODAİE ve DPT ortak yayını, Ankara - 1966, s. 49

önerilmektedir. Köy yönetimi için köy derneği yerine önerilen organ 8 -12 üyeden oluşabilecek “köy meclisi”dir. Bu meclis köyün en üstün karar organı olacaktır.¹⁷

b) Köy İhtiyar Meclisi

Köy ihtiyar meclisi köy yönetiminin yürütme, denetleme ve karar organıdır. İhtiyar meclisi “seçimle gelen” ve “tabii” olmak üzeri iki tür üyeden oluşmaktadır. Seçimle gelen üyeler, köy derneği tarafından tek dereceli ve çoğunluk üsûlüne göre yapılan seçimle, beş yıllık bir süre için bilirlenmektedir. Seçimle iş başına gelen üyelerin sayısı, nüfusu 1000’e kadar olan yerlerde 8, 1000-2000 arasındaki yerlerde 12. Bunların yarısı asıl, yarısı ise yedek üyedir. Köy okulunun müdürü ve köy imamı, ihtiyar meclisini tabii üyesidir.

Köy ihtiyar meclisi, köy yönetiminin en etkili organıdır. Ancak ihtiyar meclisinin yetki ve görevlerini yürütebilmesi için yeterli mali kaynaklara sahip olması gerekir. Dolayısıyla köy yönetiminin, köyün kalkınmasına hizmet edecek teşebbüslerde bulunabilmesini sağlayacak yerel kaynaklara ihtiyaç vardır. Bu kaynakların etkinliği büyük ölçüde köyün iktisadi yapısının geliştirilmesine bağlıdır.¹⁸

Köy ihtiyar meclisinin “yönetim”, “denetim” ve “yargılama” olmak üzere üç işleri bulunmaktadır. İhtiyar meclisinin görevleri şunlardır:

- 1) Köya ait işleri görüşüp, önem durumuna göre sıraya koymak;
- 2) Hangi işlerin imece yoluyla yapılacağına, hangi işlerinde köylünden alınacak salma ve diğer paralarla görüleceğine karar vermek;
- 3) Köy hizmetleri için kamulaştırma kararı almak;
- 4) Zorunlu işleri yapmayan köylüye para cezası vermek;
- 5) Köy hizmetler için köylüden alınan paranın miktarını, herkesin durumuna göre saptanmak.

Köyün en önemli görevlisi köy korucusudur. Korucu muhtarın emri altındadır ve köyde güvenlik hizmetlerini yürütür.

Diğer görevliler ise, köy katibi ile köy imamıdır. Köy katibi çoğu köyde bulunmamaktadır. Köy imamı da, köy yönetiminin bir görevlisi olmaktan çıkarak devlet memuru haline gelmiştir.

¹⁷ Şükrü Karatepe, a.g.m. , s. 182

¹⁸ Zerrin Toprak Karaman, a.g.e., s. 113

II. BÖLÜM

Özbekistan'da /Türkistan/ Yönetim

Günümüzde kendi tarihimize olan ilgimiz ve onun hakkında gerçekleri öğrenme merakımız artmaktadır. Çünkü bizim tarihimiz ülkede hükümlan olan bürokrat sistem, onun ideolojik makinasınca gizlenmiş ve o sistemin çıkarlarına uygun bir şekilde ülke ve Özbek halkı tarihi yazılmıştır. Tarih bilim dalı otoriter sisteme çalışırdı.

O sistemi haklı göstermeye ve onun faaliyetlerini ovmeve davet ederdi, onun siyasetini tarihen şartlandığını kanıtlardı, onun sakıncaları hakkında konuşmaz, sosyalist otoriter rejime, onun ideolojisine, siyasetine ve pratik faaliyetine karşı olanları eleştirirdi.

1. 1924 yılına kadar Özbekistan'da /Türkistan/ Devlet Yönetimi

Özbekistan'da üç hanlık vardı : Buhara, Hiva ve Kokand hanlıkları. Üç hanlığın hepsi tarım ülkesiydi, yönetimin şekli ise feodal monarşiydi.

Devlet başında Han /Buhara'da - Emir/ gelirdi. Her hanlık vali ve beylerle yönetilen vilayetlere bolunmuştu. Hiva'da çok sayıda vergi toplayan ve diğer memurlar vardı. Mahalli idareleri aksakallar (yaşlılar) ve su bekçileri yönetiyordu. Köy yönetimi, amin, aksakal ve darıglar (tarım-ziraat yöneticileri) elindeydi. Hanlıklarda tüm işleri kuşbeği yönetiyordu. Ondan sonraki alt kuşbeği ise maliye başkanı durumundaydı. Din adamları, büyük rol oynardı. Onların başında Şeyh-ül-İslam gelir. Mahkeme otoritesi din adamları elindeydi. Han tarafından atanan kazı-kalan mahkeme baş hakimi sayılırdı.

Yerin büyük kısmı han ve din adamları elindeydi. Devletin elindeki yerler padişah, özel sektör elindeki yerler mülk ve din adamları elindeki yerler ise vakıf diye adlanırdı. Yeri kiralayarak çiftçiler çeşitli vergiler oderlerdi.

Iran, Rusya, Hindistan gibi ülkelerle dış ticaret yürütürlerdi. Hanlık XX y.y.da otoriteyi geliştirme çabalarında bulundu. Han'a bağlı olan Büyük Kengaş (kurultay) kuruldu, vergi ve reformları yapıldı.

Kokand hanlığı'nın siyasi ve idari düzeni Buhara ve Hiva hanlıklarında olan düzenden farklı değildi. Yönetimin başında Han gelirdi, idari yönetim binbaşılardan elindeydi. Emir-laskar-harbi başkan, dasturhonci - baş hazineci idi. Taşkent yönetimi - beylerbeyi - Kokand hanınca atanırdı. Müslüman din adamlarını hoca-kalon (büyük hoca) ve Şeyh-ül-İslam yönetirdi, mahkeme otoritesi de onlardaydı. Vilayetleri valiler ve kışbegiler yönetirdi.

XVIII y.y. sonu XIX y.y.da Kokand hanlığında tarım, iç ve dış ticaret gelişti. Çin, Afganistan, Rusya, İran ve diğer ülkelerle olan iktisadi ilişkiler güçlendi. Sulama kuruluşlarının gelişmesi ekin alanlarının genişlemesini ortaya çıkardı. Pamukçuluk dışında ipekçilik, bağcılık, üzümçülük gelişti, kağıt üretimi ise çok ünlüydü.

Devlet yerleri han'ın elindeydi. Çiftçiler bu yerleri kiralarak vergi öderlerdi. Yerin bir kısmı han'a yakın adamlara verilirdi ve onlar da vergi ödemezlerdi.

A - Orta Asya'nın Rusya Tarafından Zaptedilmesi ve Yönetim Sisteminde Değişmeler

1847 yılından başlayarak 1885 yılına kadar Rusya Türkistan ülkesi milletlerine karşı savaşlar sürdürdü. Buhara Amirliği ve Hiva, Kokand hanlıklarını kendine bağladı ve bu ülkeleri Rusya İmparatorluğu'nun ham madde kaynağı ve kendi sanayiye ürettiği malların bir pazarı durumuna döndürdü. Bu savaşlar sömürücü karakterindeydi ve Özbekistan'ın da içinde bulunduğu Türkistan'da tipik bir koloniyal durumu yerleştirdi. Türkistan'da doğrudan sadece Rusya hükümetine bağlı olan Türkistan General-Gubernatorluğu kuruldu.

İlk general -gubernator olarak 14 Temmuz 1867 senesinde baron fon K.P. Kaufman atandı. Ona tüm siyasi, ekonomik ve ülkedeki sınır sorunlarını çözme, komşu ülkelerle ilişkiler kurma ve onlarla anlaşmalar yapma hukuku verildi.

Çar hükümeti Türkistan'daki yerel nüfus güce saygı duyar görüşünden yana olduğundan, "korku" hissini yerleştirmeye çok önem verdi.

İslam'ı reddetme bu politikanın bir karakteriydi. Kaufman döneminde kazi-kalon yok edildi. 1876 senesinde ise Kokand baş din yönetici ve Kokand kazi-kalon'u (baş hakimi) Rusya'nın Vologda iline gönderildi.

Vakıf yerlerinin ve Kuran'da gösterilen İslam'ın 5 esasından biri olan zekatin ortadan kaldırılması din adamlarının tepkisine neden oldu.

Sömürücülük hareketi "Türkistan ülkesinin yönetilmesi hakkındaki Durum"la /1886/ güçlendi. Dolayısıyla sömürücülük politikası ve koloniyal rejim kanunla tespit edildi. Buna göre hükümet adamları Özbekistan göçmen halkları elinde bulunan yerleri onların elinden çıkardı ve rus göçmenlerine bölüp verdi. Çiftçilerden alınan yer vergilerine %10, diğer vergilerine ise %35 civarında zam yaptı.

"Durum"da gösterilen görevleri yapmak için 1868 senesinde Türkistan'a çok sayıda polis adamları, kirtasiye memurları ve diğer görevliler getirtildi.

Fergana vadisi'nde sadece pamuk ekilmesi, diğer ekin alanların azalmasına neden oldu ve dolayısıyla ekmek ve diğer yiyecek maddelerin fiyatına zam geldi.

Eğer 1880'de Rusya'ya 300 bin pud pamuk ham maddesi gönderildiyse, 1890'de ise 5 845 509 pud pamuk ham maddesi gönderildi. Bu dönemde ipek ihracı 4.8, kuru yemiş ihracı 157, pirinc ihracı ise 336 defaya çağıldı. Sadece Fergana vadisi'nde ekmek fiyatına 1890-1894 yıllarında %250 civarında zam geldi.

B - Özbekistan (Türkistan) Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin 1917-1924 Döneminde Yönetimi

Türkistan'da sovyet devlet yönetim sisteminin yerleştirilmesi ve geliştirilmesi büyük öneme sahiptir. Çünkü o vakit zamanla tüm olumsuz yönleriyle otoriter rejime donen sovyet tek partili siyasi sisteminin birçok elemanının temeli atılmıştı.

Araştırmaların kronolojik ve coğrafi çerçevesini belirlemede aşağıdaki durumlar hesaba katılmıştır.

- Birincisi, 1917-1924 yıllarda, bölgede eski düzeni değiştirmek ve yeni sosyal-ekonomik düzeni yerleştirmek bölgedeki sovyet siyasi sisteminin ve Komünist parti'nin esas faaliyet muhteviyatıydı.

- İkincisi, 1918-1924 yıllarda bölge sovyetlerin taşrada güçlenme sorunları çözüldü, ekonomi değiştirildi, ama geçmişin feodal ve koloniyal mirasından vazgeçmeyen sovyet siyasi düzeni yerleştirildi ve devlet yönetimin yolları ve metodları belirlendi.

Şimdiki Özbekistan da içinde bulunduğu Türkistan'da sanayi proletaryası yoktu, daha ataerkil-feodal ilişkiler hükümrandı, ilk sırada kapitale karşı değil, koloniyalizm ve orta çağ kalıntılarına karşı savaş gelirdi. Milletler

sosyalist devrime ve onun görüşlerini kabul etmeye hazır değildiler. Yönetimin sovyetler ve az sayılı yabancı bolşevikler¹⁹ eline geçmesinin esas faktörü Petrograd'da olan kurallı devrim ve V.I.Lenin'in bolşevistik hükümetin kurmasıdır.

1918 yılı sonlarında Taşkent'te Milli Ekonomi Büyük Meclisi kuruldu. Daha önce 28 Subat 1918'de Türkistan Sovnarkom'u /Halk Komiserleri Meclisi/ pamuğu müsadere etme hakkında kanun kabul etti. 5 Mart'ta ise pamuk, yağ ve sabun sanayi işletmelerini millileştirdi. 6 Aralık 1917'de Türkistan Sovnarkom'u Toprak Komiteleri'ni kurma hakkında karar aldı. Onların görevi sayım hem de zengilerin elinden yer ve üretim cihazlarını çıkarmakti. Bankalar, demir yolu millileştirildi. Rusya denetimindeki Sovyetlerin 3.Kongresi'nde /1918/ RSFSC içinde Türkistan Özerk Cumhuriyeti'ni kurma tavsiyesi verildi ve "Türkistan Cumhuriyeti hakkında Durum" onaylandı. 2 Nisan 1918'de Türkistan Sovyetlerinin 5.Kongresi RSFSC içine giren Türkistan Özerk Cumhuriyeti kurma hakkındaki kararı kabul etti ve Moskova'dan gönderilen Merkezi icra komitesini /Başkan P.A.Kobozev, A.F.Solkin/ ve Halk Komiserleri Meclisi'ni /Başkan-F.I.Kolesev/ seçti.

7-25 Haziran 1918'de yapılan Türkistan Özerk Cumhuriyeti bolşeviklerini 1.Anayasa kongresi Türkistan Komünist Partisi'ni hep birlikte şekillendirdi. Merkezi komiteye Moskova'dan gelen 4 kişi seçildi: V.D.Sorokin, N.Hocaev, M.N.Troitski, I.O.Tobolin. Türkistan'a karşı olan Çar Rusya'nın sömürücü siyaseti devam ettirildi. İktisadi durum kötüleşti. 1921'de tarım ürünleri üretimi savaş öncesi üretiminin 1/3'üne eşitti. Ekin alanları 3 milyon dönemden /1915/ 1,7 milyon döneme /1921/ kadar azalttırıldı.

III.Bölge Meclisi incelendiğinde demokratik bir niteliğe sahip olmadığı görülmektedir. Türkistan'da gerekli koşullar olmadığı halde Rusya'da olduğu gibi proletarya diktatörlüğü yerleştirildi, iktidara yine Rusya'da olduğu gibi aynı partiler - bolşevikler ve sol sosyal devrimciler geldiler, aslında onlar halk kitlelerini temsil etmiyorlardı.

Bolşevikler bölge halklarının devlet düzeninin şekli hakkında diğer parti ve grupların alternatif tekliflerini hesaba katmadılar, halkı böyle tekliflerin ortaya çıkmasıyla yok etmeye çalıştılar, Kokand Özerk Cumhuriyeti'ni kurma çabaları ise savaşarak bastırıldı. Böylece Türkistan'da tek, Sovyet hükümeti kaldı. İşçiler sınıfının %1 bile oranda

¹⁹ "Bolşevik", Sovyetler reciminde çoğunluk /Bolşeviklik/

olmadığı bir bölgede proletarya diktatörlüğü yerleştirilmişti; hükümette yerli halk işçi gruplarının tek temsilcisi bile bulunmuyordu, hükümet kendi siyasetinde ve pratik faaliyetinde demir yol ve sanayi işçileri gibi nüfusun dar bir tabakasına dayanırdı ve aynı zamanda yerli nüfusun temsilcilerine, özellikle demokratik görüşlere sahip olan bilim adamlarına kuşku ile bakardı.

BA - Komünist Parti Başkanlığındaki Devlet Siyasi Sisteminde Demokrasi

Türkistan Cumhuriyeti'nde 1918-1920 yıllar arası Bölge Sovyetlerinin kongresi ve yerel sovyetler delegelerine seçim hakkındaki yönergeye dayanarak demokrasi bu rejim esnasında sınırlanmıştı. Bölge nüfusunun büyük kısmının: çalışmadan sağlanan kazançla yaşayanlar, din adamları, ticarete çalışanların aktif ve pasif oy hakları kaldırılmıştı. Eğer az veya çok refah içinde yaşayanların hepsi onlar tarafından bir "sömürücü" olarak nitelendirildiği de hesaba katıldığında oy hakları kaldırılanların sayısı daha da artar. Vatandaşlar temsil eden değişik kategorilerin oy hakları eşit değildi.

Türkistan sovyet siyasi sisteminde demokrasi de sınırlanmıştı. Burada halk, şehir ve köylerde yaşayan nüfus değil, onların yerine genellikle komünist ve sol sosyal devrimci partilerine bağlı olan insanların dar bir kesimi yönetiyordu. 1919'un Mart'ından ise yönetim tamamıyla bolşeviklerin eline geçmişti.

Bolşevikler, özellikle Sovyet hükümetinin ilk yıllarında Sovyetlere, her şeyden önce onun yukarı yönetim organlarına sadece diğer parti adamlarını değil, belki yerel nüfusun partisiz kesimini de gelmemesine çok önem verdiler.

BB - Komünist Parti ve Muhalefet Partileri ile Sendikaların Arasındaki İlişkiler

Türkistan Cumhuriyeti'nin tüm varlığı süresince bu parti ve sovyet organlarında, kongrelerde örgütler arası ilişkiler sert tartışmalar konu oldu. Sovyetleri kendi gruplarıyla yöneten bolşevikler kendi şartları ve kurallarını dikta etmeye, sovyetlerde kendi durumlarını güçlendirmeye çalıştılar.

Sovyet siyasi sistemi bölgede bolşevikler ve sovyetlerin engel olmaya kalkan bir kaç muhalefet partilere - kadet (asker), sosyal devrimciler ve menşeviklere²⁰ karşı sert mücadele etti.

1917-1918 yıllarında faaliyette bulunan cadidler (din adamlar) hareketi, "Alaş" Kazak anayasa - demokratik partisi, "Süro-ül-İslamiye", "Süro-ül-Üleme", "Türk federalizmi", "Tarakki perver", "Ummet" yerel halkın sosyal siyasi örgütleri sayılırdı. Sovyet siyasi sistemi ise yerel halk arasında çok etkiye sahip olan /özellikle "Süro-ül-İslamiye" ve "Süro-ül-Ulema" /bu kamu siyasi örgütleriyle işbirliği yapma yerine bolşevistik sınıfı parti yaklaşımını sürdürdü, bu örgütleri sadece kendinden uzaklaştırmadı, belki onları dağılmasına da neden oldu.

BC - Kooperatifler Ve Çiftçi Örgütleri

Ele aldığımız dönemde hem şehirde hem de köylerde kooperatif geniş bir çapta yayıldı. O devletin ayarlama ve özel ekonomik kapitalin sınırlanma metodu yardımıyla şekillendirilen ekonomi örgütünün ve sosyal hareketin özel şekli, işçi sınıflarına kollektivizm ruhunda eğitime okulu ve onlara kolhoz (cemiyet şirketi) yatkinliklarına alıştırma vasıtası olarak ortaya çıktı.

Sovyet hükümetinin yerleştirilmesiyle yeni devlet yönetimi kooperatife çok önem verdi ve bunu şöyle kanıtlayabiliriz. Temmuz 1918'den 1923'e kadar kooperatif meselelerine ait olan 25 tane yasal kararname kabul edildi. Sovyet kamu yönetimin kooperatif politikası: birinci olarak eski burjuva kooperatif sistemini geliştirerek ve ondan yararlanarak ülkede mevcut olan açlığa ve ekonomik perişanlık yenmek ve zamanla sosyalizme geçmek için; ikinci olarak, ülke genelinde yiyecek maddeler tüketim mallarını sosyal dağıtım gibi zor bir sorunu başarılı çözmek, nüfusun yeterli ve refahda yaşayan kesimini kooperatif sistemine teşvik ederek, onu merkezleştirmek; üçüncü olarak kitlenin işçi sınıfı ve onun partisi yönetimi altında onların girişkenliğini ve kendi kendini idare etme prensiplerine göre onları kooperatif yardımıyla sosyal örgüte döndürmek için ortaya çıkmıştı.

²⁰ "Menşevik", bolşeviklere karşı olan bir düzeni savunma ideolojisi / politikasıdır /

BD - Türkistan-Sovyet Devlet Yönetiminin Manevi Hayata Etkisi ve Din Politikası

Öncelikle Avrupalı nüfusa, özellikle görevlilerin ve zenginlerin çocuklarına hizmet etmeye yönlendirilen Çar hükümeti milli eğitim politikasının kolonyal karakteri, yerli halkın eğitimi kendi özenine bırakılmıştı, böylece halkları eğitime kolonyal davranışta bulunmasına rağmen ilk öğretim herkes de görebilirdi. Sosyalist devrime kadar Türkistan'da yerli halkın çocukları için umumi tahsili sağlayan okulların çok yönlü kendi faaliyetlerini sürdürüyordu. Onların hepsi konfesyonel (din okulları) okullar olsa bile çocuklara ilk öğrenim olarak, okuma ve yazmayı öğretiyordu. Devrime kadar, esasen rus dilinde konuşan nüfusa hizmet veren devlet okullarıyla birlikte yerel halkın çocuklarına eğitim veren 8500 mektep ve 1023 medrese kendi faaliyetlerini sürdürüyordu.

Sovyet hükümetinin yerleştirilmesinden sonra milli eğitim alanındaki reformlar yeni siyasi sistemin önemli yönlerinden biri durumuna çıkmıştı. Böylece, alınan tedbirlerle 1921'e kadar Türkistan Cumhuriyeti'nde yerel halktan çıkan 3500 öğretmen eğitilmişti, 165545 öğrencinin okuduğu 1965 tane I.dereceli ve 6500 öğrencinin okuduğu II.dereceli okullar faaliyette bulunuyorlardı.²¹

Sovyet devlet yönetiminin okullar politikası Çar Rusyası'nda olduğu gibi öncelikle Avrupalı nüfusa hizmet ediyordu. 1921'e kadar I.dereceli okullarda okul yaşında olan yerel halkın çocukları tüm çocukların 9/10 kadar olsa bile okullarda onların oranı yarıdan biraz fazlaydı (55,6%). Türkistan Cumhuriyeti Narkompros'un (Milli Eğitim Bakanlığı) belgelerinde belirtildiği gibi 1921'de I.dereceli okullarda okul yaşında yerel halk çocuklarının %10'u okuyordu. II.dereceli okullarda ise onların sayısı daha azdı. Narkopros'un bir belgesinde şöyle yazılıyor:"Revolüsyon ve kuruluşun 5 senelik bir süresi TÖSSC'in yerel halkına kütleli eğitimi sağlayamamış"tır.²²

Böyle bir anormal durum özel meslek okullarında da söz konusuydu. Türkistan Cumhuriyeti'nin ziraat okullarında 1921'in başında sadece yerel halka ait olan 148 öğrenci eğitim görüyordu, Türkistan Devlet Üniversitesi'nde ise 2627 öğrenciden sadece 14'u yerel halka aitti. Sovyet hükümeti yöneticilerinin. Böyle büyük "devletçi-şovnist'tir" siyaseti yerel

²¹ Tilalov A.E. "Sovyet Türkistanı'nda siyasi sistemin oluşumu ve gelişmesi; tecrübe ve dersler". s. 73; Taşkent "Fen" 1992

²² Narkompros'un Arşif belgelere bkn. Semerkent Şehir Kütüphanesi

halk eğitimini sert bir şekilde durdurmuştu, sovyet okullarında eğitim göremeyenler konfesyonel (dini) okullarda ilk öğrenimi alıyorlardı.

Yerel halk çocukları için sovyet okullarının normal bir şekilde gelişmesini sağlayamadığı halde, Sovyet hükümeti önler için geleneksel olan konfesyonel okulları da ortadan kaldırmaya çalıştı. 1920'de Türkistan Sovnarkom'u (1936'dan sonra Bakanlar Kurulu) vakıf mallarını müsadere etti, dolayısıyla o dönemde kendi faaliyetlerini sürdüren 376 medrese (9337 öğrencisi vardı) ve bir kaç mektepler (70864 öğrencisi vardı) kendi maddi temellerinden bırakıldılar ve gelir kaynaklarını kaybettiler.

Okullar eğitimini geliştirme meseleleriyle birlikte sovyet hükümetinin tedbirlerine ve yetişkin nüfus içinde okuma yazma bilmezliği kaldırmaya da çok önem verilmişti. 1924 Hazırana kadar Türkistan Cumhuriyeti'nde temel eğitim için 214 Özbek, 75 Kırgız, 39 Türkmen, 10 azınlıkta olan milletler ve 109 Avrupalılar okulları hem de okuma yazmayı bilmeyenler için 18 sınıf faaliyette bunuyordu.

Devrime kadar İslam devletin siyasi gücü sayılırdı. Kur'an'ın ve diğer mukaddes kitapların gayeleri devlet yönetim esasına ve insanlar arasındaki ilişkiyi ayarlamada yerleştirilmişti. Müslümanların şahsi ve sosyal hayatları tüm ayrıntılarıyla İslam'da gösterildiği gibi sürdürülüyordu. Bunun dışında İslam'ın ideolojisi halkın bilincine onun hayatına ve geleneklerine girmişti. Bunların hepsi dine dikkatli ve özentili yaşmayı gerektirirdi.

Ama Türkistan'ın parti ve sovyet hükümetince dini basınlar kapatılmış ve onların örgütleri dağıtılmıştır. Okullarda dinin okutulması yasaklanmıştır. Yerli halkın bazı geleneklerine karşı idari tedbirler alınmış, vakıf malları millileştirilmiş, din adamlarının oy hakları kaldırılmış ve takip edilmiştir.

Eski mahkeme organlarını reorganize etme esnasında dini sorunların çözümünde de sol yaklaşımlarla bulunuldu, 1919'de kazı (yargıç) ve beylerin mahkemesi ortadan kaldırıldı bu ise Sovyet hükümetinin dini ve müslümanların milli geleneklerini, herkesin kendi inancına ve kendi milli ve dini hayatını kendi belirlemelerini saklama hakkındaki beyanına uymamaktadır.

2. Özbekistan'da (Türkistan) 1924-1991 Döneminde Devlet Yönetimi

1917 senesinde Bolşevikler partisinin Ekim Sosyalist Devrimi proletarya diktatörlüğünü yerleştirmiştir. Esas gücü işçi sınıfı ve öncüsü Komünist partisi olan sosyalist bir toplum kurdu. Bu toplumu kuralı utopik düşünce olup "herkesin refahı ve herbir insanın herkes hakkında düşünmesi" idi.

Sosyalist toplumun esas görevi komunizmin için maddi-teknik zemin yaratmak, sosyalist ilişkileri geliştirerek onların komünist ilişkilere donmesini sağlamak, ve gelecek nesilleri eğitmektir.

Ilmi komunizm görüşleri ve onun tüm dünya proletaryası karşısındaki uluslararası görevini hesaba alarak 1918, 1924, 1936 ve 1977 yıllarında SSCB Anayasası kabul edildi ve bununla SSCB kamu düzeni esasları ve siyaseti güçlenmiştir.

A - SSCB Siyasi Sistemi

SSCB halk devlet yönetimini Mebuslar Meclisi yardımıyla yürütmesi gerek olan bir sosyalist ülkeydi. Sovyet toplumunun yöneticisi, onun siyasi sisteminin devlet ve kamu teşkilatlarının çekirdeği SSCB Komünist Partisi'ydı. O kamu gelişmesinin genel ilkelerini, iç ve dış yönlerini belirlemektedir.

Sovyet devletinin örgütlenmesi ve faaliyeti demokratik merkeziyetçilik ilkesine göre kurulmuştu: alt devlet organlarından üst devlet organlarına kadar seçimlilik, alt organların üst organlar karşısında hesap vermesi, üst düzey yönetimlerine organların ait kararlarının alt yöneticiler için uygulama zorunluğuna dayanmaktadır.

B - Ekonomi Politikası

SSCB ekonomik sisteminin temelini devlet ve kolhoz-kooperatif, sendika ve mülkiyetlerin diğer sosyal şekilleri, üretim araçları kapsayan sosyalist mülkiyet teşkil etmektedir.

Toprak, ve yeraltı, su, orman, esas üretim ve kuruluş araçları, ziraat, nakliye, bankalar, bağlantı araçları, ticaret, iletişim, şehir konut fonları devlet mülkiyeti sayılırdı. Toprak, kolhozlarca işgal edilerek devamlı kullanılıyordu. SSCB vatandaşlarının şahsi mülkiyetlerinin temelini

çalışarak elde edilen gelir, her gün kullandığı eşyalar ve ev eşyaları teşkil ederdi.²³

Sosyalist ilkelere göre - herkesten yeteneğine göre ve herkese emeğine göre - devlet çalışma ve tüketim ölçüsünü denetim altına almıştı. O vergiye tabi tutulacak olan gelirin vergi miktarını belirlerdi.²⁴

SSCB ekonomisi ülke genelinde tüm sosyal üretim gruplarını kendi elinde bulunduran tek milli ekonomik kompleksi teşkil ederdi. İşletmelerin ekonomik bağımsızlıklarıyla yerinden yönetimin birleşmesi altındaki ilkeleri ve dallarını hesaba katarak ekonominin yönetimi devlet gelişmesinin devlet planları esasına göre ekonominin yönetimi sağlıyordu. Bunun üzerinde ekonomik hesaplar, gelir, fiyat ve diğer ekonomik göstergiler ve teşvik etkenler değerlendirilirdi.

C - SSCB'nin Milli Devlet Kuruluşu

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği "eşit" 15 sosyalist cumhuriyeti Komünist partinin zorla birleştirme ideolojisine göre kurulmuş olan birçok milletleri içine alan devlet idi. Resmi olarak her cumhuriyetin SSCB'den çıkma hukuku yazılmış olsa bile, siyasetin ikiyüzlülüğü ve komünist sistemin ideolojisi cumhuriyetlerin SSCB'den çıkmaya hiç bir şans tanımıyordu.

SSCB ve onun yukarı idari ve yönetim organlarını şöyle aşağıdaki yetkilere sahipti:

- Devlet sınırını belirlemek ve değiştirmek;
- Tek sosyal-ekonomik siyaseti sürdürmek, SSCB'nin iktisadi gelişmesinin planlarını hazırlamak ve onaylamak, Sovyet Cumhuriyetlerinde onları uygulanması hakkında verdikleri raporları onaylamak;
- SSCB'nin tek devlet planını ve onların uygulanması hakkındaki raporları onaylamak;
- SSCB ve tüm Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinin uluslararası ilişkilerde temsil etmek;

²³ Atamancuk G.V. "Devlet Yönetimi: hukuki araştırmaları metodolojik problemleri"; Moskova "Politizdat", s. 103; 1992

²⁴ Özbek Sovyet Ensiklopedisi; cilt 13; Taşkent; 1979

D - SSCB Devlet Yönetimi Üst Organları

SSCB Yüksek Surası SSCB Anayasası'nda gösterilen tüm meseleleri çözmeye yetkiliydi.

- Anayasayı kabul etmek, ona değişiklikler getirmek, SSCB'ye yeni cumhuriyetleri kabul etmek veya yeni özerk illeri kurmak, SSCB ekonomik ve sosyal gelişiminin devlet planlarını ve devlet bütçesini onaylamak. Ama Yüksek Sura ve SSCB Bakanlar Kurulu kararlarının alınmasında aynı meseleye ait olan SBKP Politbürosu'nun kararları da gerekiyordu.

Yüksek Şura iki meclisten - Milletler Meclisi ve Birlik Meclisi oluşuyordu ve aynı sayıda milletvekilleri bulunuyordu. Birlik Meclisi nüfuslarına eşit olan seçim çevresinden seçiliyordu, yani milletvekillerinin %60'ı ülke nüfusunun da %60'ini oluşturan Rusya'dan seçilirdi. Milletler Meclisi kanunlara göre seçilirdi, her Cumhuriyetten 32, her Özerk bölgeden 11, her Özerk ilden 5 ve her Özerk bölgeden 1 mebus seçilirdi. /Burada da Rusya fazla oya sahipti./ SSCB Yüksek Surası incelemesine sunulan her kanun projesi veya diğer sorunlar meclislerin ayrı veya birlikte yaptıkları oturumlarda tartışılırdı. Eğer SSCB Yüksek Surası her Meclisi'nde meclis mebuslarının genel sayısından çoğu oy vermiş ise kanun kabul edilmiş sayılırdı. Ama, Yüksek Sura kanunları ve kararları SBKP Politbürosu (komünist partinin genel teşkilatı) kararlarının eşit sayılırdı.

DA - SSCB Bakanlar Kurulu ve 1936 yılına kadar SSCB Sovnarkomu

- Ekonomi ve sosyal kültürel kuruluşlarının yönetimini sağlar, sanayi, yapı, ziraat işletmelerinin, nakliye, iletişimi, bankalar yönetimini organize etmek;

- Ekonomik gelişimin günümüz ve gelecek için planlarını hazırlamak, bütçe;

- Yabancı ülkelerle ilişkiyi sağlamak, dış ticareti yürütmek; Bakanlar Kurulu Birlik Cumhuriyetleri Bakanlar Kurulu kararlarını durdurmak ve iptal etmek hukukuna sahipti.

DB - Mahkeme ve Savcılık

SSCB Yüksek Mahkemesi SSCB Üst Mahkeme organı sayılırdı ve SSCB mahkemeleri ve Sovyet Cumhuriyeti mahkemelerinin faaliyetlerin gözetimini sağlardı. SSCB tüm mahkemeleri Komünist partinin gerekli organlarının tavsiyesiyle gerekli ilçe, şehir, il Mebuslar Meclisi'nde seçimlilik ilkesine göre oluşturulurdu. Kararların tüm bakanlıklar, devlet kuruluşları, yerel icra sovyetleri, kolhozlar, vatandaşlar tarafından tam olarak uygulanmasının yüksek savcılık gözetimi SSCB Yüksek Başsavcılığınca yürütülürdü.

Görüldüğü gibi, yasama, yürütme, yargı (mahkeme, savcılık organları) SBKP (Sovyet Birliği Komünist Partisi) himayesi altında kademeleştirilmiş merkezi devlet yönetimine sahipti ve Özbekistan SSC'nin de ait olduğu "egemen" Birlik Cumhuriyetlerinde ekonomiyi planlamada, kararlar almada, ekonominin yönetiminde özerklik tanınmamıştır.

DC - Özbekistan SSC'nin SSCB'ye Katılması

Türkistan Cumhuriyeti kardeş halklarının güçlü birliğini güçsüzleştirmek ve onların yönetiminin kolay şartlarını oluşturmak için 11 Ekim 1924'te RKP(b) Merkezi Komitesi'nin Politbürosu Orta Asya ve Karakalpak Özerk SSC'ni milli birbirinden ayırma hakkında karar almıştı ve 19 Subat 1925'te Buhara'da Özbekistan SSC'nin I. Mebuslar Meclisi onun kurulmasını ve SSCB içine girmesini yasal olarak kaydını yaptırmıştı. 6 Subat 1925'te ise Özbekistan Komünist Partisi'nin I. Anayasa Meclisi SBKP'nin içinde olan Özbekistan Komünist Partisi'ni düzenli olarak kayıdı yapıldı.

SSCB Anayasası gayeleri ve ilkelerinin anayasa bağlılığını koruyarak Özb. SSC Anayasasında da aynı ekonomik sistem Özbekistan SSC Yüksek Surası ve Bakanlar Kurulu yerel Mebuslar Meclisi delegeleri faaliyet ilkeleri yerleştirildi.

ÖSSC ekonomisinin yönetimi, aynı iş koluna dahillik ve bölgesel ilkeleri hesaba katarak, SSCB ve ÖSSC Bakanlar Kurulu merkezi yönetimi birleşimi altında SSCB Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan devlet planları temelinde yürütülürdü.

Özbekistan SSC Bakanlar Kurulu birlik-cumhuriyet ve cumhuriyet bakanlıkları ve Özb. SSC devlet komiteleri işini birleştir ve yönetirdi.

Gerekli birlik cumhuriyet bakanlıkları SSCB Devlet Planlama Teşkilatına bağlı olarak, onlar kendilerine bırakılan dalları yönetiyordular.

Bakanlıklar, devlet komiteleri ve Bakanlar Kurulu diğer organlarının tekliflerini göz altına alarak, Özbekistan SSC komiteleri cumhuriyet ekonomik ve sosyal gelişim planlarını hazırlıyor ve SSCB Bakanlar Kurulu, gerekli Birlik Bakanlıkları ve komitelerinde onaylanıyordu. Özbekistan SSC bütçesi SSCB Bakanlar Kurulu'nca onaylanırdı.

SSCB Anayasası ve onun yorumu sayılan Özbekistan SSC Anayasası'nda şöyle yazılmıştır: "Özbekistan SSC egemen hukukları SSCB güvenliği altındadır"/77.Madde/, "SSCB kanunları Özbekistan SSC içinde de geçerlidir ", /75 Madde/ " Her Özbekistan SSC vatandaşı SSCB vatandaşı sayılır" /31.Madde/, " Özbekistan SSC dış politika faaliyetinde SSCB Anayasası'nda belirlenen dış politika hedef, amaç ve ilkelerine göre hareket eder"/28.Madde/, "Ülke dışında Özbekistan SSC çıkarlarını SSCB temsil eder".²⁵ Bunların hepsi gösteriyor ki, Özbekistan SSC'nin egemenliği sözde ve sembolik olarak kalıyordu.

SSCB'de olduğu gibi, Özbekistan SSC'inde siyasi idare Özb.SSC'in siyasi temelini oluşturan Mebuslar Meclisi'nce yürütülüyordu. Cumhuriyette meydana gelen politik sistem devlet organları ve kamu örgütlerini birleştirdi. Devlet ve kamu birimlerinin örgütlenmesi aşağıdaki demokratik merkezîyetçilik ilkelerine göre yapılmıştı: bu ise organların yukarıdan aşağıya doğru seçimliliği, yukarı organlara rapor vermesi, yukarı organlar kararının alt organların uygulama zorunluğu olarak geliştirilmiştir.

Demokratik merkezîyetçilik devlet teşkilatı içinde kendine verilen görevleri zorunlu yapma şartı ile kabul edilen tek yönetimi sağlamaktaydı. Politik sistemin, Sovyet ve aynı zamanda Özbek kamuoyunca yönetilen ve denetim altına alınan devlet ve kamu kurumlarının çekirdeği olarak Özbekistan Komünist Partisi grupları sayılırdı. Özbekistan Komünist Parti'si Marksizm-Leninizm öğretisine temelinde kamunun gelişmesinin genel perspektivini, iç ve dış politika yönlerini belirlerdi, Özbekistan SSC'nin sosyal-ekonomik ve siyasi gelişimini planlı bir yola sokmaya çalışırdı. RKP/b/ (İşçi-Çiftçi Bolşevik Partisi) 'nin 15.Kongresi kararlarına temelinde Özbekistanda ziraatı kolhozlaştırmeye (Cemiyeti şirketleştirmeye) başladılar. 1933'un başlarında evlerin %74,9 kolhozlaştırılmıştı. Ama çiftçiyi zorla toprağa

²⁵ Özbekistan SSC Anayasası 77.Madde,75.Madde,31.Madde,28.Madde 1977 y.

sokmaları ve "devlet ve kolhoz mülkiyeti olarak sosyalist mecburiyet" şeklindeki komünist ideoloji kalıntıları dogmaları Bağımsız Özbekistan'ın Cumhurbaşkanı söylediği gibi "topragın asil sahibi sayılan çiftçinin topraktan uzaklanmasına" neden oldu ve kendi yaptığı işlerin sonuçlarını düşünmüyordu bile".²⁶

SBKP'nin 21.Kongresi'ne ve Özbekistan Komünist Partisi'nin 14.Kongresi'nde SSCB'nin doğu bölgelerini geliştirmek meseleleri gündeme koyulmuştu. Köy nüfusunu sömürerek, pamuk alanlarında kimyavi maddeler kullanarak ve doğanın ekolojik dengesini bozarak pamuk üretimi arttırılmıştı. 1956-65 yılları arasında kolhoz ve sovhozlar devlete 22669 bin ton pamuk iade ettiler ve bu sayı 1951-58'e göre 1 milyon 847 bin ton fazlaydı.

SBKP 23.Kongresi ve Özbekistan KP (komunist partisi) 17.Kongresi'nin kararlarıyla boş yerleri açıp bölgeyi zenginleştirme usulıyla Karşı ve diğer bozkırlarda, Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti'nde 500.000 hektar ekin alanı eklenmişti. 1971-75 yıllarında 24.5 milyon ton pamuk üretilmişti ve bu gelişim 1966-71 yıllarına göre 4,6 milyon ton fazlaydı. Pamuk üretiminde mekanizmaların az olduğu yüzünden 1975 yılında 12264 bayan makinalı tarım uzmanları ise alınmıştı. 1976-1979 yıllarında ziraat donanımına daha 374 bin hektar yeni topraklar eklendi ve böylece 22,3 milyon ton pamuk üretilmişti. Eğer 1977 yılında devlete 5 milyon 676 bin ton pamuk iade edildiyse, 1980 yılında rekor ürün - 6 milyon ton pamuk elde edilmiştir.

Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İslam Kerimov kendi kitabında şöyle yazıyor:"Eski otoriter komünist sistemin tarafından bize ham madde bölgesi olma rolünü verilmesi ve"Pamuk-Özbek milletinin gururu" diye yürütülen sovyet propagandası aslında bizim için bir boyunduruk olmuştur, maalesef bu "yanlış politika" binlerce insanların ağır hastalıklara nedeni olmuştur."²⁷

3. Bağımsız Özbekistan'ın Devlet Yönetimi

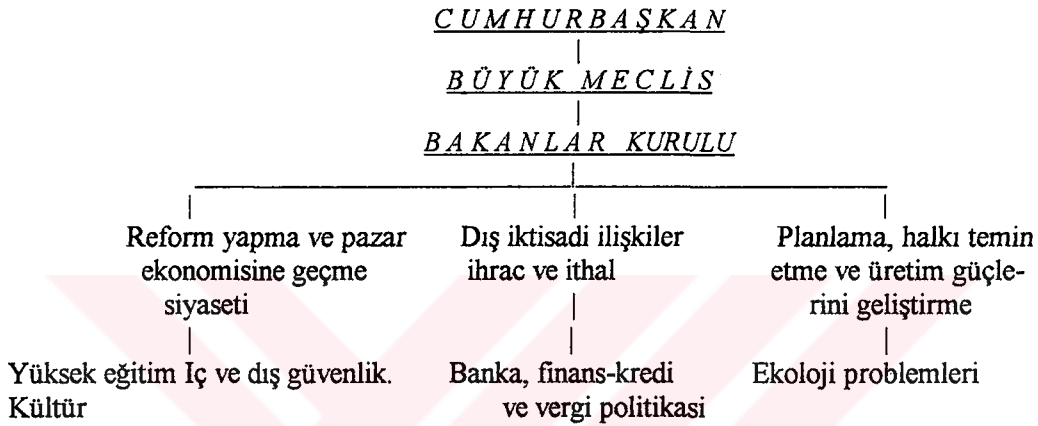
Özbekistan Cumhuriyeti'nde devlet otoritesi halkın çıkarlarını hesaba katarak, Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası ve onun esasına göre kabul edilen kararlarla yürütülür. Devlet otorite sistemi onu yasama, icra

²⁶ İ.Kerimov. "Çiftçiliğin gelişimi - refahın kaynağı" s. 14; "Özbekistan" basımevi; Taşkent 1994

²⁷ İ. Kerimov. "Özbekistan. Yenilenme ve gelişmenin kendi yolu" s.33; "Özbekistan" basımevi; Taşkent 1992

ve mahkeme sistemlerine bölme ilkesine esaslanır. Kamu hayatı türlü enstitüler, ideoloji ve görüşler esasında gelişiyor. Hiç bir ideoloji devlet ideolojisi olarak belirlenmez. Devlet kendi faaliyetlerini insan ve kamu refahı yönünde sosyal adalet ilkelerine esaslanarak sürdürmektedir. Vatandaşlar devletin kamu yönetimine doğrudan ve değişik örgütler, siyasi partiler ve referandumlar yardımıyla katılma hakkına sahiptirler.

A - 1991 yılından sonra Devlet Yönetim Teşkilatı

B - Cumhurbaşkanı'nın Sorumluluğu

Özbekistan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet vatandaşları tarafından genel seçimde onların gizli oy vermesiyle 5 senelik bir süreyle seçilir.

Cumhurbaşkanı hem devlet başkanı, hem de icra otoritesinin başkanı sayılır. O aynı zamanda Bakanlar Odası başkanı ve Baş Komutan da sayılır. Özbekistan Cumhurbaşkanı Büyük Meclis'te emin ederek göreve başlar.

Cumhurbaşkanı Özbekistan Cumhuriyetini ülke içerisinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eder. Cumhuriyet bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini korumak ve ulusal devlet düzenine ait sorunların çözümlerini uygulamak için gerekli tedbirler alır, idarenin icra teşkilatlarını oluşturur ve onu yönetir ve yönetimin üst birimleriyle ilişkilerini sağlar, kanun ve kararları imzalar. Bağımsız Özbekistan'ın ilk Cumhurbaşkanı %87 oyla seçildi ve SSCB İmparatorluğu'nun dağılması büyük katkıda bulundu.

- Bağımsız Özbekistan'ın başına geçerek, yönetimi kendi eline

- aldı ve kuvvet organlarıyla “sert düzeni” yerleştirdi.
- İl, şehir, ve ilçe hakimları (valileri) enstitüsünü kurdu ve onlarla merkezi ve yerel kurullar arasındaki iş birliği sağladı.
 - Ekonomik ilişkilerin yürütülmesi için uygun şartları yerleştirdi ve yabancı yatırım ve gümrük hakkında kanunlar çıkardı.
 - Cumhuriyet vatandaşlarının emniyet ve güvenliğini sağladı.

Bizim Cumhurbaşkanı hatıralarda doğru ve yüreği açık bir politik olarak kalabilir. Buna kanıt olarak İstanbul zirvesinde yaptığı konuşmalarını alabiliriz. Orada BDT ülkelerinin bazı yöneticileri kendi devletlerine belli bir miktarda para yardımı göndermelerini isterken, Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ise ülkemizin ekonomisinin güç durumda olduğunu itiraf etti, aynı zamanda bulunan ulusal çelişkilere işaret etti ve yabancı ülkeleri tarafların çıkarlarına uygun bir işbirliğine çağırdı.

İ.Kerimov:" Bize uzun süreli projeler değil, 2-3 senelik bir süre içerisinde gelir sağlayacak olan projeler lazım",²⁸ şeklinde konuştu. Böyle bir konuşmadan sonra İsviçre Bankası, Alman Bankası, Saman Menders şirketi temsilcileri onunla görüşme yapmaya çalıştılar. Anlaşıyor ki, İslam Kerimov kendisinin sıkı, sebatlı ve geleceğe olan büyük inancıyla en büyük siyaset adamları ve en büyük iş adamlarının da kendine ilgilerini çekmektedir.

Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un dış politika da açıklığı da bir çok kişinin ilgisini çekmiştir. İlk sıralarda BDT ülkeleri, Orta Asya'daki komşu ülkeler gelmektedir. Doğu ülkeleriyle de ilişkiler gelişmektedir. Son üç senelik bir süre içerisinde Batı ve Doğu arasındaki dostluğu ve işbirliğini yine de geliştirmek için Cumhurbaşkanının yaptığı çabaları Özbekistan'ın geleceği istikbalı için temeli olarak ve güvenmektedir.

Iran Merkez Bankası temsilcisi A.Odilit yapılan resmi görüşmelerden sonra şöyle dedi : "Konuşmalarımızın verimliliğini inkar edemeyiz. Biz çok alanlarda işbirliği yapmak için anlaştık. Ben Özbekistan Cumhurbaşkanı'nın büyük bir iktisatçı olduğuna saygı duyarım. Çünkü o kendi alanını çok iyi bilir."²⁹

Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'a Al-Ahzar üniversitesi'nin fahri doktora ünvanının verilmesi ülkede hürriyet ve dinin gelişmesini, yabancı

²⁸ "Halk Sözü" gazetesi 1-ci sayfa 1992, 12 şubat

²⁹ "Pravda Vostoka" gazetesi 1993, 5 mayıs

Ülkelerin din adamlarıyla ilişkiler kurduğunu, medrese, cami ve dini okulların geniş bir capta yeniden kurularak canlandırmasına işaretini vermiştir. Cumhurbaşkanı sert bir politika takip ettiğinden dolayı yakın ve uzak bazı yabancı ülkeler tarafından eleştirilmektedir. Onlar Özbekistan'da önemli değişiklikler bulunmuyor, "neokomunizm", "diktator" yerleştiriliyor, "durum daha kötüleşiyor" şeklinde konuşmaktadırlar.

Ancak dikkati çekmek gerekirse toplum dağılmadı, çelişkiler yaramadı ve insanlar işsiz kalmadı. Tüketici mallarının üretimi yeniden tesis edildi, yiyecek maddeler üretimi ise yükseldi. İktisatçı İ.Kerimov siyasette de başarılı oldu. "Perestroyka" döneminde de o toplumun değişik kademeleri arasında çelişkiye izin vermedi. O zamanda yönetimi merkezleştirdi. İl hakimlerini (valilerini) atadı ve ülkeyi krizden kurtardı. Taçıkıstan'da ve Orta Asya'nın diğer yerlerinde kanlı olayların bir an önce durdurulmasına katkıda bulundu.

Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ülkelerden dolaysız yardım istemiyor. O özel şirket ve bankalarla işbirliği yapmaya çalışıyor ve ülkeyi iktisadi bağımlı olmadan kurtarmaktadır. Eğer lke iktisadi acıdan bağımlı olursa, siyasi acıdan da bağımlılığın kolay olacağı olduğunun bilincindedir.

"Piyasa ekonomisine geçiş döneminde biz kendimize uygun gelen ülkeler tecrübesinden yararlanırsınız, özellikle şüphesiz bize önemli sonuç verecek olan Türkiye tecrübesini kabul ederiz"³⁰ demektedir.

Onun Türkiye Cumhuriyeti, Pakistan Cumhuriyeti, Suudi Arabistan Krallığı, İran İslam Cumhuriyeti ve Mısır Arap Cumhuriyeti'ne yaptığı ziyaretleri bizim ülkeler arasında olan tarihi ilişkileri yeniden canlandırdı ve bu ülkelerce bizim devletimize karşı büyük saygı gösterildi.

Cumhurbaşkanı İslam Kerimov "Yana kaymadan, büyük maksada doğru" adlı kitabında şöyle yazıyor:"Son dönemlerde beni "yükseltme hastalığı" ortaya çıktı. Belki, o insanlar iyi bir şey yaptık diye zannediyorlar. Bunu durdurmak gerekiyor. Benim çalışmam - yönetmek ve halkıma karşı olan sözleriyle mütevazî bir yönetici olarak takdir toplamak görevimdir."³¹

³⁰ İ.Kerimov "Ekonomi reformlar: sorunlu dönem" s. 43; "Özbekistan" basımevi; Taşkent 1993

³¹ İ.Kerimov "Yana kaymadan, büyük maksada doğru"; "Özbekistan" basımevi ;Taşkent 1994.

C - Büyük Meclis

Özbekistan Cumhuriyeti Büyük Meclisi üst devlet temsili organı sayılır ve yasama idaresini yürütür. O 150 milletvekilinden ibarettir. Onlar çok partilik esasına göre 5 sene için seçilirler.

Özbekistan Cumhuriyeti Büyük Meclisi'ne seçim gününde 25 yaşın üzerinde olan her Özbekistan Cumhuriyeti vatandaşı seçilebilir.

Büyük Meclisin yetkileri:

- Anayasa'ya uygun Özbekistan Cumhuriyeti kanunlarını çıkarmak, ona değişiklikler yapmak, iç ve dış politikanın esas yönlerini belirlemek ve stratejik devlet programlarını kabul etmek;

- Yasama, yürütme ve yargı idarelerinin yetkilerini ve sistemini belirlemek, idari kurusların sorunlarını kanun yoluyla çözmek, devlet sınırını değiştirmek, gümrük ve döviz işlemlerini ayarlamak;

- Başbakanı, onun yardımcılarını, Bakanlar Odası üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını ve onun yardımcılarını, Doğayı koruma devlet komitesinin başkanını, Merkez Bankası yöneticilerini tayin etme ve görevden almaya ait olan Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı kararlarını onaylamak, Özbekistan Cumhuriyeti bütçesini Bakanlar Odası temsilinde kabul etmek ve onun yürütülmesini denetim altına almak, vergiler ve diğer mecburi ödemeleri belirlemek;

- Cumhurbaşkanı ve milletvekillerinin, yerel yönetim birimleri yöneticilerinin seçim gününü belirlemek, Büyük Meclis Başkanı'nı ve onun yardımcılarını, Anayasa ve Yüksek ve Yüksek İktisadi Mahkemelerin Başkanlarını (Baş Hakimleri) seçmek;

- Bakanlar, Devlet komiteleri ve diğer devlet yönetim organlarının kurulması ve yönetilmesine, genel seferberliğe, sıkı yönetime başlama veya onun süresini uzatma ve Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası'nda gösterilen diğer yetkiler esasında Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın aldığı kararları onaylamak;

Büyük Meclis milletvekillerinden değişik faaliyet alanlarında komite ve komisyonları meydana getirmektedir.

D - Büyük Meclis Başkanı

- Büyük Meclis müzakaresine verilecek olan meseleleri hazırlanmasını yürütür; Büyük Meclis'i toplar ve ona başkanlık yapar; komite ve komisyonlar faaliyetlerini koordine eder; kanunlar ve kararları imzalar, onların yürütülmesini denetim altına alır.

E - Bakanlar Kurulu

Bakanlar Kurulu'nun kadrosu Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nca kurulur ve Büyük Meclis tarafından onaylanır.

Bakanlar Kurulu ekonominin sosyal ve manevi alanlarının etkili yönetimini ve Büyük Meclis'in kararlarını, Özbekistan Cumhuriyeti cumhurbaşkanı'nin karar, ferman ve emirlerinin uygulanmasını sağlar.

Bakanlar Kurulu yürürlükteki kanunlara göre Özbekistan Cumhuriyeti'nin tüm bölgeleri, Bakanlıkları, işletmeleri, görevli şahısları ve vatandaşları uygulamak zorunda oldukları kararları alır.

F - Hakimlar (valiler)

Özbekistan Cumhuriyeti'nde 12 tane il, 123 tane şehir ve 104 tane kasaba vardır. Devletin başkenti - Taşkent'tir. Özbekistan 100'den fazla millet ve ulusu temsil eden 22 milyon nüfusa sahiptir.

İl, ilçe ve şehirlerde Mebuslar Meclisi temsili idari organ sayılır. Onları hakimler yönetir ve devlet ve vatandaşların çıkar ve menfaatlarına uygun bir şekilde kendi yetkileri içerisinde olan sorunları çözmektedirler.

Taşra teşkilatı Özbekistan Cumhuriyeti kanunları, Cumhurbaşkanı'nın emirler, Bakanlar Odası kararlarını hayata geçirir, alt Mebuslar Meclisi faaliyetini yönetir.

Üst organlar kararı, ast organların uygulama zorunda olan kararlardır.

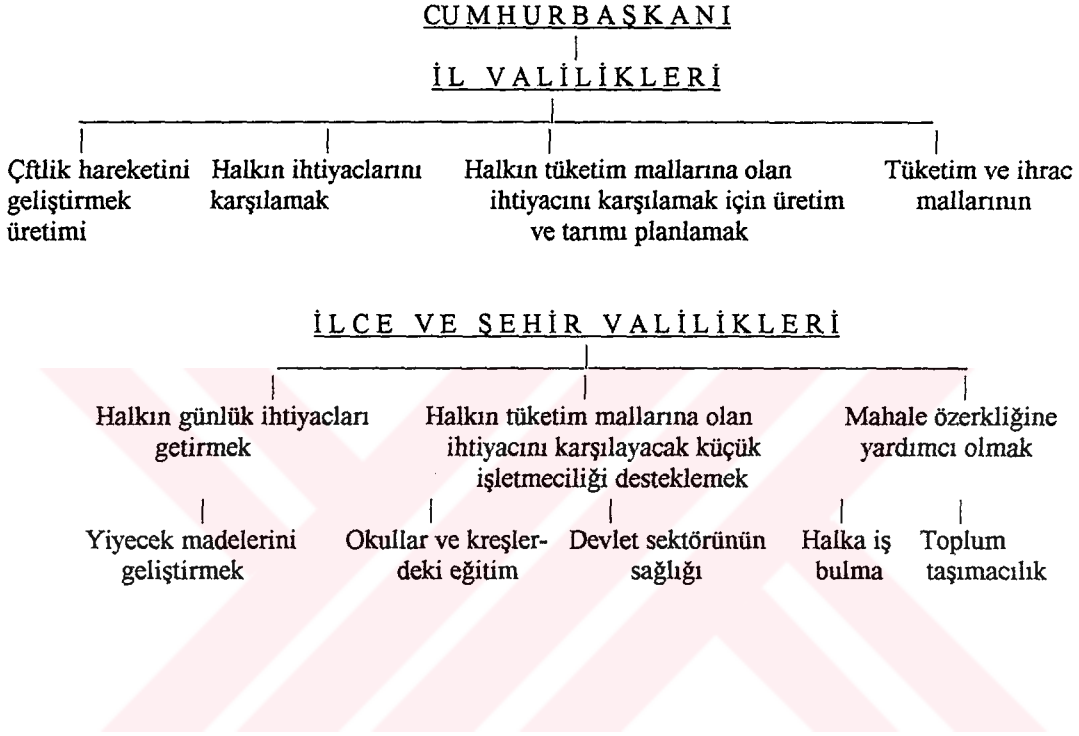
Yerel organların yetkileri: emniyeti ve güvenliği ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri sağlamak, kendi bütçelerini tayin etmek ve doğayı korumaktır.

İllerin ve Taşkent şehir hakimleri Cumhurbaşkanıyla tayin edilir ve görevden almaya ve bu karar yetkili milletvekili Meclisi'nde onaylanır.

İlçe ve şehir hakimleri aynı ilin il hakimince tayin edilir ve görevden alınır ve bu karar yetkili Mebuslar Meclisi'nde onaylanır.

Hakimler merkeziyetçilik ilkesine göre kendi yetkilerini yürütürler ve kendi kararlarını yürütülmesine ve kendilerine bağılı olan organların faaliyetlerine personel olarak sorumludurlar.

1991 senesinden sonraki bağımsız Özbekistan'ın Piyasa Ekonomisine Geçiş Dönemindeki Yerel Devlet Yönetiminin Basamakları ve Görevleri

III. BÖLÜM

1991 Yılından Günümüze Özbekistan Cumhuriyeti'nde Devlet Yönetimi ve Karşılıklı Sorunlar

1. Kamu Yönetiminin Siyasi Sorunları ve Demokratikleşme Süreci

Dünya tarihinde bilindiği gibi, her ülke bağımsızlığına kavuştuktan sonra kendi gelişme yolunu bulmaya, yeni toplumu kurma modelini yaratmaya çalışmıştır. Bu kendine özgü somut sosyal ekonomik ve siyasi durum, insanlar arasında meydana gelmeye başlayan ilişkiler, onların yeni yaşantı değerleri hakikatı nitelendirme ve dini bilincin durumuyla belirlenmiştir.

Şimdiki toplumunun sosyal politik hayatın değişmelerine ve gelişim modellerine sahiptir. Türk, İsveç, Güney Afrika ve diğer. Ekonomisini ve kamu ilişkilerini yeniden kurmada çok müslüman ülkelerin (Singapur, Tayland, Malayziya), bir çok Afrika ülkeleri ve II. Dünya Savaşından sonraki Japonya tecrübesi ilgi çekici ve yararlı sayılır. Bağımsız Özbekistan 1991'den sonra diğer ülkeler ve halklarca toplanmış en iyi ve yaşama yeteneğine sahip olanlardan yararlanarak kendi sosyal ekonomik ve siyasi hukuki gelişim yolunu seçmiştir. Seçilen yolun önemli özü ve tarihi anlamı evrensel yolla normal, doğal ve uygar gelişime geçmektir. Gelişimin kendi yolunu çizen cumhuriyet özgür olarak aşağıdaki özellikleri ve şartları dikkate almaktadır.

A - Nüfusun Milli Tarihi ve Milli Gelenekleri

Özbekistan halkları köken olarak geleneksel yaşantı düzenine dayanan tarihi bir topluluk temeline sahiptir. Şahsi ilişkilerin normları olarak yaşlılara olan saygı, aile ve çocukları hakkında düşünme, açıklık ve yardımlaşma, lütüfkarlık gibi özellikleri ortaya çıkar. Özbekistan nüfusunun kendine özgü özellikleri olarak toprak ve vatan sevgisi, çalışkanlık, bilime, öğretmenlere ve eğitmenlere olan saygı sayılır. İç ve dış politikayı belirlemede ve yürütmede dini "İslam" faktörünü hesaba katmak önemli role sahiptir. O insanların yaşantı düzeni ve psikolojilerinde manevi değerlerin şekillenmesini ve aynı dinde olan

insanların yakınlaşma çabalarını belirler. "Her insan kendi görüşlerine ve inanclarını takip etme hakkına sahip" şeklindedir Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, Din kötülüklerden, yalanlardan ve riyakarlıktan temizlemeye, manevi nitelikleri ve yüksek moral prensiplerini yeniden doğmasına imkan verir. İslam bizim atalarımızın inancı - müslümanların şuuru, yaşayış ruhu ve hayatıdır."³² Tarihimiz ve Doğu'nun ilim adamları ve felsefecileri dünya uygarlığının gelişiminde önemli katkı sağlayan kültürümüz insanları hayatının tüm yönlerini oldukça etkilemiştir. Onların değeri biçilmez mirasları çok kuşakların manevi bilincini , yaşantı tarzlarını şekillendirmiş ve onlara etki göstermeye devam ediyor.

Doğal iklim şartlarının, özgü vasıfları, demokratik durumun özellikleri, İslam dininin rolü ve manevi yaşantı özellikleri şimdiki dönemdeki Özbekistan'ın iç ve dış politikasının ayrıca vasıflarını belirler. *

Politik Yönüyle:

- Gerçek demokrasi ilkelerini yerleştirme, milli ve kültürel geleneklere, cumhuriyetin tüm sosyal grupları ve nüfus tabakaları çıkarlarına uyma;

- Idarenin yasama, yürütme ve yargı organlarına ayrılması ilkesi temelinde devletsizliği oluşturma;

- Adil ve hümanistik (insan haklarına saygılı) yasama organı kuruluyor, toplumun politik sistemi, devlet organları kurumları yenileştiriliyor. Cumhuriyet ve yerel idare yetkileri bir sınıra sokulması;

- Adli yönden tüm vatandaşların kanun karşısında ve onun hakimiyeti karşısında eşitliğini sağlayan, toplumun çıkarlarını ve nüfusun güveniği koruyan hukuk bir devleti oluşturma;

- İnsanlık ve vatanseverlik ilkelerini hayata geçirme, Özbekistan'da doğan, burada yasayan ve çalışan, uyruğu ve inancı ne olursa olsun bizim Cumhuriyetimizi eşit haklı vatandaşı olabilir. Özbekistan sahası Özbek milletinin kendi devletsizliğine sahip olan tek cumhuriyeti olduğundan dolayı, o diğer Özbekler nerede yasalar bile burası onların kültürel ve manevi merkezi olmasına davet edilmiştir;

³² İ.Kerimov "Bağımsız Özbekistan", s. 12, Taşkent basımevi, 1994

- Milli azınlıkların hakları ve çıkarlarını koruma, onların kültürü, dini, milli gelenek ve göreneklerinin garantisini sağlamak, korumak ve geliştirmek;

- Tek ideoloji tekelini, tek dünya bakışını laiklik reddetme ve siyasi enstitüler, ideoloji ve fikirlerin çeşitliğini kabul etme, gerçek demokrasinin asıl unsuru olarak çok partiliği şekillendirmedir;

Ekonomik Yönüyle:

- Özbekistan'ın günlük hayatında zamanla ve kesin olarak "İnsan Hakları Beyanamesi"nde belirtilen normlar yerleştirilmektedir;

- Manevi ve ahlaki değerlere yeniden önem verilmesi;

- Önceki ve şimdiki kültürel değerler, edebiyet sanatın anlama ve artırma. Milli kültürün ifadecisi olarak Özbek dilini geliştirme. Cumhuriyetimizde yaşayan milletlerin kültürüne ve diline saygı duyma;

- Sosyal adalet ilkelerini uygulama, yaşlılar, özürllüler, öksüzler, çok çocuklu aileler, eğitim gören gençlerin haklarını garanti etme, her kesimin yararlanabileceği kaliteli sağlık hizmeti sağlam, anneliği ve çocukluğu koruma ait etkili tedbirler alma;

- Herkese genel öğretim görmede, meslek seçiminde ve bunlara ilişkin gerekli hazırlık ve işlemlerde hak eşitliğini sağlama;

- Her türlü sanat gelişmesi için kolay şartları oluşturma, insanların kabiliyeti ve yetenekliğini keşfetme, fikri mülkiyeti koruma;

Dış Politika - Milli Çıkarlar ve Eşit Hakları İşbirliği Özbekistan otoriter rejimin şartları altında doğrudan dışarıya açılma imkanına sahip değildi, dış ekonomi devlet enstitüleri yoktu, ve bu alanda kendine yeterli olan kadrosu da oluşmamıştı. Özbekistan'ın dış politika düzeyinde , onların yerine getirme yollarını belirlemede aşağıdaki ilkeler yerleştirilmiştir:

1. Kendi milli ve devlet çıkarlarından önce karşılıklı çıkarları hesaba katmak;

2. Özbekistan'ın dış politikası hak eşitliği ve karşılıklı yarar, diğer ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesine göre kurulmaktadır;

BDT ülkeleriyle doğrudan ve çok yönlü ilişkileri geliştirmek dış politikanın önceliklerinden yönlerinden sayılır. Özbekistan böyle bir

topluluğu destekledi, onun kurucusu oldu ve tüm üyelerinin eşitliği esasına göre onun güçlenmesini ve gelişmesini katı olarak savundu.

Özbekistan'ın BDT ülkeleriyle olan ilişkilerindeki esas unsur Rusya ile eşit hakları ilişkileri geliştirmek ve onun ekonomik ve teknik potensiyaline dayanmak. 70 senelik bir süre içerisinde Özbekistan ve Rusya sabık Sovyetler içinde bulunarak yaşantılarının tüm alanlarında birbirlerine bağlıydılar. Ekonomik sorunların çözülmesinde, krizden çıkma yollarını bulmada birbirlerine yardımcı olmaktadır. Özbekistan ekonomisini düzeltmede Rusya'dan - maden, petrol, orman ürünleri, nakliye vasıtaları, teknoloji makinaları gerekli kaynaklar önemli role sahiptir. Aynı zamanda, Özbekistan Rusya'ya pamuk, ipek ham maddesi, ziraat ürünleri göndermektedir.

Özbekistan dış politikasının diğer *priorite* (önceliği) Merkezi Asya ülkeleri ve Kazakistan ile ilişkilerini güçlendirmektir. İşbirliği içinde bulunma bu bölge ülkelerinin tarihi şekillenmiş bir özelliğidir. Bu sadece ortak sınırla değil, milli kültürlerin, dilin, gelenek ve adetlerin yakınlığından dolayı da meydana gelmiştir. Bu cumhuriyetlerin ekonomisi birbirine bağımlı, biri diğerini etkiler durumdadır. Ayrımadan sonradan benzer zorlukları yazamaktadırlar.

Ekonomik ilişkiler koruma ve güçlendirme arzusu enerji, nakliye, sulama şebekelerinin, su sistemi ve doğal gaz ikmalını ortak kullanımından da kanaklanmaktadır.

Özbekistan'ın ve diğer Orta Asya cumhuriyetlerin kendi bağımsızlıklarını ilan etmesiyle dini, gelenekleri aynı olan uygar müslüman ülkelerle doğrudan doğruya işbirliği yapma imkanı doğdu. Komşu ülkelerle devlet düzeyindeki işbirliğini kökleştirme, cumhuriyete ortaklık ve saygı ilkelerine göre ekonomi, ilmi ve teknik ilişkiler sistemine girmesi sağlanmıştır. Özbekistan'ın Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinde ayrı bir yakınlık vardır. Ekonomi, ticaret, eğitim, sağlık ve diğer alanlarda devlet düzeyindeki anlaşmalar bu ülkeler ilişkilerinin yeni bir dönemini başlatmıştır.

Özbekistan diğer müslüman ülkelerle de ilişkilerini geliştirmek çabalarında bulunmaktadır. Bu yönde Merkezi Asya ve Kazakistan, Türkiye, İran, Pakistan'ın katıldığı Aşkabat zirvesi iyi perspektifler vadetmektedir. Bu zirvede Transasya demir yol hattı yapımı hakkında anlaşma imzalandı. Bu projenin yerine getirilmesi Özbekistan'ın Dünya Okyanusuna, dünya ticaret merkezlerine çıkmasını sağlamakta, dış ekonomik faaliyet yönleri kapsamını önemli bir şekilde genişletmektedir.

Siyaset ve siyasi ilişkiler alanında Özbekistan Cumhuriyeti'nin devlet yönetiminin temel sonuçları kısaca yukarıda özetlenmiştir.

B - 1991 sonrasında Bağımsız Özbekistan

70 senelik Özbekistan'ın acı tecrübesini gösterdiği gibi, ekonomi idari emir metoduyla geliştirilemez. Nitekim, bizim milli gururumuz sayılan pamuk, gerçekte Özbekistan halkın boyunduruk altına alacak bir nitelik gösterdi. Devrime kadar kendini besleyebilen cumhuriyet, sadece bazı ham madde, makina ve teknolojiyi değil, önemli yiyecek (buğday, şeker vb.) ve tüketim maddelerini de ithal etmeye başladı. Tarihi tecrübe, değişik ülkelerin iktisadi durumu ve hayat şartları bir birinden çok fark etse bile onlara sadece piyasa mekanizması uygun geleceğini kanıtladı. Çünkü, sadece düzenli piyasa halkın yaratıcılık ve çalışma potansiyelini açmayı, inisiyatif ve becerinin gelişmesini sağlar, üreticinin üstünlüğünü ortadan kaldırır, onun tüketici çıkarlarına uymasına, mal talebini reel olarak hesaba katmaya yardım eder ekonominin güçlü teşvik edici konusunu ortaya çıkarır ve savurganlığa karşı koymaya yardım eder.

Sadece piyasa, yeniliklere hassas olmayıp, bilim ve tekniğin son başarılarını tereddüt etmeden katı olarak uygulamaya, profesyonelliği değerine göre takdir etmeye teşvik etmektedir.

Dünya tecrübesi bir şeyi daha öğretmektedir. Piyasa ilişkilerinin şekillenmesi hiç bir ülkede kolay geçmemiştir. Piyasada sürekli ve derin ekonomik krizler, işsizlerin sayısını artması, enflasyon, bir çok işletmenin iflas etmesi ve iş adamlarının batması nüfusun derecesine göre keskin bir şekilde sınıflara ayrılması gibi olaylarla yan yana gelmektedir. Dolayısıyla, Özbekistan piyasa ekonomisine geçme sorunlarını çözmede kendi yoluna sahiptir. Yeni değerlerin şekillenmesi, insanlar refahını kaliteli bir dereceye getirmek bu yolun özelliklerindendir.

Özbekistan iç iktisadi politikanın temeli emek motifleşmesinin güçlü mekanizmasıyla ve nüfusun sosyal yönden zayıf tabakalarını devlet korumasına alınmasıyla insan çıkarlarına yönelik olan piyasa ekonomisinin kurulmasıdır.

Özbekistan iç politikası aşağıdaki 5 ilkeye dayanır:

1. Reel olarak meydana gelen ekonomik durum, çok ailelerin düşük yaşantı derecesi cumhuriyet için piyasa ekonomisine geçmenin

"şoklu" yolunu benimsetmiyor (Yeltsin'in ekonomi düzenleme reformları *şoklu tedavisi* olarak tanıtıldı) ve halk için böyle bir geçiş dönemi "şoksuz" tedavi olarak uygulanıyor. Yıllar boyunca şekillenen örgütlenme, ekonomik, finans-kredi sistemini değiştirmek için zaman gerekir. Özbekistan piyasa ekonomisine devamlı, basamak basamak geçiyor.

2. Piyasa ilişkilerine geçme yolunu ilan ederek Özbekistan önce ekonomi sonra siyaset diyor.

3. "Devlet-esas reformcu", o çalışamayan, özürlü ve çok aileli insanlara her yönden yardım vermelidir. Geçiş döneminde devlet kendi elinden yönetim kontrolünü çıkarmamalı.

4. Kanunun esas alınması, yani kanun karşısında görevi, ırkı ve inancı ne olursa olsun eşit sayılma.

5. Devlet "*şoklu tedavi*"den vazgeçiyor ve halkı sosyal korumanın sosyalist metodunu uyguluyor.

Bağımsız Özbekistan'ın Ekonomik Programının öncelikleri:

Ekonomik bağımsız Özbekistan'ın devlet yönetimi içeriği ve şekilleri, çoğu ülkelerin tecrübelerinin gösterdiği gibi, ekonominin her alanında eşit bir şekilde gelişim sağlanamaz. O yüzden sosyal ekonomik gelişmenin aşağıdaki *prioriteler* (öncelikler) uygulanmaktadır.

Güçlü bir ekonomik yapı ve ona bağlı sanayi alt dalları gelişmektedir. Özbekistan'ın piyasa ekonomisine geçmesinde tarım sektörünü de geliştirmek gerekir. Özbekistan nüfusunun %60'ı köylerde yaşamaktadır ve milli gelirin ise %44'ü tarımdan elde edilmektedir. Tarım öncü sanayi dallarının gelişiminin temeli sayılır, ihracat kaynağı ve dövizin gelmesini sağlar.

Tarım siyasetinin temeli devletin dolaysız bir şekilde yönlendirmesinden geçmektedir. Çiftçilerin kendileri ekin alanlarının yapısını belirlemelidir. Ayrıca, vergi muafiyeti yoluyla tarıma her yönden yardım edip ekonomiyi ayarlamaya çalışmalıdır.

Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nin 21 Ocak 1991 tarihindeki kararına göre :

Ekonomik reformların birinci basamağı - çiftçilik hareketini yeniden başlatmak, çiftçiliğin hukuki temellerini sağlamlaştırmak. Çiftlikler ve

diğer devlet kuruluşları arasındaki ilişkileri belirlemek. Topraktan ve sudan yararlanmanın imkanını genişlemek.

Yeni kararlar tarımdaki gelir sağlamayan devlet kuruluşlarından vazgeçmeyi vadetmektedir. Ekonomik yönden verimli olmayan işletmeler özelleştiriliyor. Değişik aile ve ortak işletmelerin oluşturulması için imkanlar sağlanıyor.

Bu kararın esas yönü, değişik mülkçülük şekillerini alarak, işletme yönetim sistemini değiştiriyor. Böylece onlar kendilerine gerekli olan işletmelerle anlaşmalar yaparak yanlarında çalışacaklar konusunda anlaşılır. Köylerde küçük işletmelerin sayısı çoğalıyor, böylece yabancı ülkelerle işbirliği yapan, onların teknolojisini kullanan işletmelerin sayısı artmaktadır.

Yeni kararların önemi hakkında "Moskova TV" şöyle diyor: "Özbek iş adamlarına, Rus iş adamlarına göre daha fazla serbestlik tanındı. " /7 Şubat 1995/ veya Rusya iktisatçılarının fikirlerine göre, Özbekistan Cumhurbaşkanı'nın kararı revalüasyon bir niteliğe sahiptir.

Köylerde ekonominin yapısındaki değişiklikler aşağıdaki yönlerde izleniyor:

1. Tarım ham maddesi, mineral gübreleri özenli bir şekilde işleyerek hazır ürün durumuna getirmek. Yeni üretim güçleri şebekesini oluşturmak, tekstil ve diğer hafif sanayi dallarını geliştirmek, ithalatı azaltmak, ihracatı ise çoğaltmak.

2. Pamukta uygulanan eski gelecek vaad etmektedir. Bu yüzden, yeni teknolojiyi kullanan işletmeleri kurmak gerekir, hazır ürün üretimi oranını arttırmak lazım, rekabete dayanıklılığı sağlamak gereklidir.

3. Yüksek teknoloji ve modern üretim sistemine geçmek gerekir, mineral gübrelere komple bir şekilde işlem vermeyi gerçekleştirmek lazım. Cumhuriyette renkli madencilik, kimya, elektroteknik sanayi, makina ve cihaz yapımı sanayi dallarını geliştirmek için gerekli temeller mevcut ve söz konusu sanayi dallarının ürünleri dışarıya da satılıyor.

Eğer, Cumhuriyet tarımda modern üretimi elde ederse, 4.200.000 hektar sulama alanının sadece %7-10'u bizim ekonomiyi ve 22 milyon nüfusu tarım ürünleriyle temin edebilir.

Diğer köy nüfusu ise gelir sağlayan diğer dallarda (inşaat, sanayi, ticaret, hizmet sektörü) çalışabilir.

Örnek olarak, Güney Kore'yi verebiliriz. 2 milyon, yani Özbekistan'ın yarısı kadar sulama alanı olan cumhuriyet, 42 milyonluk nüfusunu tarım ürünleriyle temin ediyor ve dışarıya da satıyor. Tarım sektöründe aktif nüfusun %5-7'si çalışıyor.

Bizde ise 6,5 milyon aktif nüfus köylerde yaşıyor ve dolayısıyla onların hepsini tarım sektöründe istihdam edilemez.

O yüzden, tarım sektöründeki fazla işçi gücünü sanayi ve hizmet sektörüne aktarmak gerekir. Küçük işletmeler açmak, onları da yeni teknoloji ile temin etmek gerekir. Bunun için, sanayi ve sosyal infrastrukturu geliştirmek gerekir, küçük şehirlerde, büyük kasabalarda, ilçe merkezlerinde komunikasyonu modernleştirmek önem taşımaktadır.

Eğer, gelişmiş ülkelerde nüfusun %60-70 kadarı hizmet sektöründe çalışmaktadır, bizde bu oran %8'i geçmemektedir.

Yukarıda saydığımız problemlerin çözülmesi Özbekistan ekonomisini kökten değiştirir, yeni ekonomik ilişkileri yerleştirir ve Özbekistan'ın uygar bir gelişime geçmesini sağlar kanaatindeyiz.

2. Özbekistan Yönetim Sorunları

6-7 Mayıs 1993'te olan Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Surasi'nin 12.toplantı devresinde yaptığı konuşmasında İslam Kerimov şöyle dedi:"Bugün yeni yönetimin nasıl çalışacağı, onun vicdanına ve milli refahını herşeyden üstün tutmasına bağlıdır..."

Bağımsız Özbekistan şartlarında devlet yönetim sistemi gelişmesinin çapraşıklığı ve kalite olarak yeni derecesi, yönetim safhası elemanları ilişkilerinin karışıklığı, belli bir amaca yöneltilmiş yönetim sürecinin dönemi rolünü güçlenmesi her sevyedeki yöneticinin düzenleme rolünü oldukça arttırmıştır. İlmî ve teknik devrimin etkisi altında cesaretli yenilikçi,perspektif kararların yoğunluğu artmakta çağalıyor ve dolayısıyla tüm yöneticilerinin rolünü ve yetkileri önem kazanmaktadır. Son zamanlarda Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un belirlediği gibi şimdiki sorunların karakteri ve ölçüsü onların çözme yollarının çok yönlü etkileri, ekonomik, sosyal, politik, ideolojik, ilmi , teknik ve diğer kararlarda bütünleşmeyi gerektirmiştir. Yöneticilerin rolünün artması bilgisayar tekniğinin çeşitliliği, yönetimin otomatik sistemi ile bağlantılıdır.

Devlet yönetiminin sosyal ve psikolojik faktörleri içinde yönetici otoritesi de büyük öneme sahiptir. Otorite - yöneticinin, ona bağlı olanlar

ve üst yönetim organları karşısında herkese tanınmış ve hakettiği güvenidir.

Otorite iki şekilde olur: görevle belirlenen, resmi ve reel otorite. Diğer bir şekilde şöylesek, görev otoritesi ve şahıs otoritesi. Otoritenin iki yönü de birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Görev otoritesi yönetim sistemi, özünden ve onun temel ilkesi demokratik merkeziyetçilikten kaynaklanmaktadır. Reel otorite - görevi ne olursa olsun yöneticinin gerçek etkisi, güveni ve saygısıdır. Böyle bir otoritenin olması yönetim sisteminde pek çok problemlerin çözülmesine, şekilcilikten kaçınmaya, çelişkilerin ortadan kalkmasına neden olur. Ama, otoriteyi her zaman güçlendirmek, genişletmek derinleştirmek gerekir. Güçlü otoritenin en iyi koşulu görev ve şahsi otoritelerin organik kaynaştırılmasıdır. Yöneticinin otoritesini onun bilgisi, yetkinliği, çalışma ve organizatorluk nitelikleri etkiler. Faaliyet motifleri, karakterin psikolojik nitelikleri, canlılığı, kendi aldığı kararlarının doğruluğuna insanları inandırma gibi şahsi özellikler otoriteyi şekillendirir. Yönetici otoritesiyle kurulların kararlarının uyumu şeklenir.

Otoriteyi güçlendirerek, yardımcılarının ve tabi olanların inisiyatiflerini kullanmama sonucu yaratılmamaktır. Böyle bir "ezici" otorite, pasif, yeniliklerden karar vermekten korkan bir uygulama yaratır ve itaatkar kullar yaratır. Bunun hakkında Cumhurbaşkanı İslam Kerimov çoğu kez endişelerini belirtmiştir

Otoriteyi, karışık yönetme projesini uyaran etken, onun etkililiğini arttıran bir faktör olarak incelemek gerektir. Aslında, kamuoyunca seçilmiş, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İslam Kerimov böyle bir otoriteye sahip görülmektedir.

Kendisinin son konuşma ve nutuklarında İslam Kerimov il ve ilçe capındaki bazı yöneticilerin durgunluğunu, inisiyatif kullanamamalarını eleştirmektedir. Hükümet kararlarının yavaş uygulanmasından dolayı bakanlık ve kurullarının yöneticilerinin adına da önemli ve tarafsız tenkitler yapılmıştır. Demokratikleşme şartları tüm kamu yönetiminin etkililiğini arttırmaya imkan verir. Özbekistan illeri, ilçeleri ve şehirlerinde yerel nüfusun milli bilinci ve geleneklerine uygun gelen hakimiyet (valilik) enstitüleri kurulmuştur. Yerel idare muhtariyetleri - mahallelere çok hak ve serbestlikler tanılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, yöneticiye, onun çalışma şekli ve metoduna çok şey bağlıdır. Yönetici kendi görevine laik ise halk kendini emniyette hiseder ve geleceğe güvenle bakar. Aksine, eğer yönetici birinin sırtından geçinmek hevesi içindeyse, insanlar yöneticinin önceki dönem

tavırlarına alışmış ve etkilemiyorsa toplumda karışıklık meydana gelir, insanlar kendini zamanla güvensiz hiseder ve sorumluluktan kaçarak yani sorumlular yaratır. Tabii ki, bugünkü günün sorunlarını çözmek, onların çözümünde iyi bir yolu bulmak çok zor ve çetin bir meseledir. Sadece, üzerine bırakılan işi yönetmede isteği ve yeteneği olan, gereğinde kendinde insanlık ve vicdanlılık niteliklerini koruyarak katı olabilen kişiler yöneticilik yüküne kendi üzerlerine alabilirler.

Yöneticiler arasında da fark bulunmaktadır. Üst makamların kanatı altında olup, "Onlarla ilişkileri koparmamak " şeklinde himaye altında bulunan yöneticiler de var. Bu tarzı benimseyenler yukarı makamlara sahip olabilirler ve her siyasi duruma ve iktidara uyum sağlarlar. Onlar aktif olarak çalışıyor gibi görünebilirler. Gerçekte ise onlar çalışmaya, insanlar takdirine kayıtsızdırlar ve kendi akrabaları ve yakınlarının çıkarlarını milletin çıkarlarından üstün tutmaktadır. Bereket versin ki, bizim reformlarımızın kaderi böyle bir yöneticilerin elinde değil. Bizde Vatan çıkarlarını her şeyden üstün koyan vatansever insanlar çok. Aktif üreticiler, kendi işlerinin ustaları yeni çalışma metodlarına geçtiler, onlar kendi işletmelerine yabancı kapitali teşvik ediyorlar, yeni teknolojiyi kullanmaya çalışıyorlar ve önemli ekonomik güç elde ediyorlar.

Yetkisiz ve pasif yöneticiler ise hala onları devlet bataktan kurtaracak, onlara ham madde ve yedek parçalar, yakıt ve inşaat malzemeleri verecek diye düşünüyorlar. Bunların yerine hemen genç, enerjik ve bilgili yöneticiler geçmelidir. Pratikte gözüktüğü gibi, güçlü, otoritar, yeniliğe hevesli olan yönetici etrafında aktif ve kendi işini bilen kişiler toplanır. Orada her zaman çalışma sürdürülür, sağlam moral ve psikolojik ortam meydana gelir ve insanlar gelecek günlerine inançla bakarlar.

Bugün yöneticilere halk tarafından desteklenmesi ve onların konuşmalarıyla yaptıkları işlerinin aynı olması bir gereklilik olarak ortaya çıkıyor.

Ziraat dallarında reformlar çok yavaş geçiyor. Cumhuriyetin il ve ilçe yöneticileri bu problem ile yakından ilgilenmediklerinden dolayı üretim hacmi gittikçe azalıyor. Ama, yetenekli yöneticiler başında olan çiftliklerde üretimin arttığı görülmektedir.

Cumhuriyetin tüm illerinde Cumhurbaşkanının çiftçiliği geliştirme ve iş adamlarını devlet tarafından desteklenmesine ait kararları tam olarak uygulanmamaktadır. Ziraat ürünlerini işleme için ekonomik bir temeli hazırlamak işleri çok yavaş sürdürülüyor. Çiftçiliği kurmayan, Toprak

kanununun uygulanması denetim altına alınmayan ve ziraati geliştirmeye ait diğer işlemleri tam olarak yapılmayan iller ve sahalar hala mevcuttur.

Sağlık işlerini örgütlemeye ve köylere belediye hizmeti götürmeye, doğal gazla sağlama su tesisatını kurma, telefonleştirme gibi işlerde hiç tatmin edici değildir.

Yine de, bazı başarılar elde edilmiştir. Örneğin, 1994 yılında 4 milyon ton buğday üretildi ve diğer ülkelerden aynı ürünün satın alınması azaldı. Ekmek BDT 'nin diğer ülkelere göre daha ucuzdur. Meyve ve sebzeler de nisbeten ucuzdur. Ama, daha çok şey yapılmalıdır. Bu yolda iç rahatlığı, yumuşaklık, resmiyetçilik, birinin sirtinden geçinmek hevesi, israfa yönetme alışkanlığından vazgeçmeliyiz. Özbekistan'da kurulan olan hukuki demokratik devlet ve toplum bu olumsuzluklar, bürokrasi, rüşvet ve birinin sirtinden geçinme hevesinde olanlarla uzlaşamaz. Biz iş adamlarının yeni kuşağını - kaliteli uzmanları, Ülkesini sevenleri, gelişime ve refaha güveni olanları eğitmeliyiz.

1.Özbekistan'ın bazı illerinde yeni toplumu kurmada ortaya çıkan tüm zorlukları halk çıkarlarına karşı olan otoriter rejimin, yerel yönetimleri dikkate almayan politikaları ve icraatların sonucudur.

2. Bağımsız Özbek devletinin gayelerine sadık ve uzmanlar eliyle, yönetimin yeni yapısı kurmalıdır. Bu amaca ulaşmak için gençleri yönetimin tecrübesi ve yetkinliğini almaları için gelişmiş ülkelere göndermek gerekir. Yönetici görevine talip olan adaylar objektif bir şekilde seçilmelidir.

3. Çok partililik temeline göre kısa zaman önce yapılan seçimler toplumda plüralizm, açıklık, ve ülkenin bütünlüğünü sağlama gayeleri temelinde eşitlik ilkelerinin yavaş yavaş ortaya çıktığını gösterdi. İslam Kerimov yönetimi altında halk tecrübesiyle ve zeki yöneticilerin gayelerinin yönetimi birbirine paralel göstermesi devlet yenileşmesinde karşımıza çıkan sorunları çözmede büyük kolaylıklar sağlamıştır. Halkın moral değerlerine saygı duyulması, halkta sevinç meydana getirmiştir.

4. Yönetim sistemi yönetim sahaları ve kuruluşları her zaman geliştirilmelidir. Bunda kendi dalını iyi bilen, inisiyatif sahibi yetkili uzmanlara önemli yer verilmelidir. Eğitimsiz, pasif, insanlar yönetim görevini üsrlenecek cesareti kendinde bulamamalıdır. Parti kuruluşlarınca

şehir ve ilçe yönetim makamlarına aday gösterilmesini yeterli görmemeliyiz. Valiliklerin faaliyetinde açıklık ilkesini geliştirmeliyiz.

3. Özbekistan ve Türkiye’de Yerel Yapılanma Sorunları

A - Yerel Yönetim Özelliği

Yerel Yönetim gerek demokratik hayatta oynadığı roller, gerekse yerel kamu hizmetlerini halkı götürülmesinde yüklendikleri fonksiyonlar sebebiyle yönetilenlerin yönetime katılmasını ilk aşamasıdır. Yerel Yönetim açısından özerklik önemli bir özelliği olarak kabul edilmektedir.

Bu da “kanunlarla belirlenen sınırlar içinde kalmak şartıyla yönetimlerin, kendi icraatlarına hakim olacak kurallara, kendi seçilmiş organlarınca koyabilme hak ve yetkisine sahip olabilmeleri” anlamına gelir.

Özerklik yönetsel ve mali yönleriyle bir bütündür. Bu temel ilkeler ölçüt olarak alındığında özetle şu değerlendirme yapılabilir.

B - Özbekistan Cumhuriyeti’nde Yerel Yapılanma Sorunu

Bugün Özbekistan’ın Yönetim yapısı incelendiğinde Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi yönüyle demokratik bir sistemin başlatıldığı, ancak yönetimin diğer kademelerindeki yöneticilerin Cumhurbaşkanı tarafından atanması (hakimler) ya da atanmışların atadığı (ilçe valileri) yöneticilerin yine Cumhurbaşkanı tarafından onaylanma şartının bulunması kuvvetli bir merkeziyetçiliği göstermektedir, ayrıca yerel yönetim ilkelerine uygun değildir.

Yerel meclisler açısından incelendiğinde yasal düzenlemeyle seçim şartı getirilmekte beraber uygulamada yerel meclislerin Vali kontrolünde oluşturması merkeziyetçiliği güçlendirmektedir. Bu bağlamda güçlü bir idari ve mali bağımlılık bulunmaktadır. Bu olgu iki farklı yöne sahiptir. İlk olarak tamamen egemen ve merkeziyetçi otoriter ve totaliter sistemden yeni bir demokratik yapılanma sürecine geçmek ani gelmesi veya hazırlıksızlık nedeniyle iç buhranlar ve/veya çelişkiler yaratacağından makûl bir süre için alt yapısını hazırlanması nedeniyle uygun görülebilir. Öte yandan Merkeziyetçiliği korumak yerel yönetim geleniğini geleneğimizin bulunmadığını söylemek çok gerçekçi değildi. Önceki bölümlerde bahs edilen Sovyet - Rus işkalinden önceki dönemde Mahalli idareler yerel halk ve illeri gelenleri tarafından bir sisteme oturtulmuştu. Bu nedenle yerel halkın

iradesinin biçimlenmesini yaratmak bize göre çok zor değildir. ve aşama--aşama gerçekleştirilebilir. Başka bir ifadeyle yerel yönetim boyutuyla ahenkli bir sisteme oturulması çalışmaları sürdürülmelidir.

C - Türkiye Cumhuriyeti'nde Yerel Yapılanma Sorunu

Padişahlık sisteminden Cumhuriyet tercihine geçen Türkiye'de genel olarak 1921'den - 1946'a kadarki dönemde tek parti ağırlığını sürdürmesine rağmen 1924 tarihli Köy Kanunu ile 1930 tarihli Belediye kanunu yardımıyla yerel yönetim yapılanması gerçekleştirilebilmiştir. Şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti'nin Özbekistan gibi sömürgeci istilalara uzun yıllar hedef olmaması bu geçisi kolaylaştırmıştır. Bununla beraber değişen ve hızla demokratikleşen dünya koşullara ayak uydurabilmek için Türkiye'de gerek merkezi gerekse Yerel Yönetim yapılanma çalışmalarına önem vermektedir.

Temel yönetim sorunları içinde atamayla gelen Vali'nin yerel yönetim birimi olan İl özel idaresinin de başında olması ve yarattığı fonksiyon ikiliği;

- Yürütme organı olan Belediye Bakanlarının karar organı sıfatına sahip olmaması nedeniyle atama yoluyla gelmesinin açık olması;
- Yerel meclise göre Belediye Başkanının güçlü olması ve merkezi yönetimin müdahalesinin kolaylığı;
- Yerel meclislerde halkın tamamen temsil edilememesi;
- İdari ve mali özerkliğin sınırlı olması ve merkezi yönetimin baskısı yer almaktadır.

Türkiye'nin yerel ve merkezi düzeyde demokratikleşmesini geliştirerek yeniden yapılanmasını hızla gerçekleştirememesi küeseleşen (globalleşen) dünya yapılanmasına ayak uydurmasını da güçleştirmekte ve bu sıkıntıyı kuvvetle hissetmektedir. Bir model durumundaki Türkiye'deki bu değişimler Özbekistan için de bir uyam niteliği taşımaktadır.

SONUÇ

Yönetim toplum yaşantısının bir gerekliliği olarak ortaya çıkmıştır. Yönetim, içeriği, şekli, karakteri, ilke ve metodları toplumun ekonomik ve siyasi kuruluşlarınca belirlenir. Aynı zamanda tarihi gelenekler, yaşantı tarzının örgütlenme özellikleri, din, milletin psikolojik yapısı da yönetimin oluşmasında etkiye sahiptir.

Kapitalizm öncesi oluşum örgütlenme şekillerinde kamu yönetimi genellikle kendiliğinden oluşuyordu. Burada tarih gelişiminin objektif kanunları hakkındaki bilimsel gelişmeler yeterince kullanılmıyordu. Halkların hayati önem taşıyan kararları katılımdan uzak alınırdı.

Bu durum toplumun feodal şeklinden kapitalizme geçmesiyle kesin olarak değişmiştir. Kamu yaşantısının değişik sahalarında olan ilişkiler karışık duruma gelmiştir. Emegın toplumsal bir karakter alması, üretimin artması, iç milli piyasanın oluşması, uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerin genişlemesi bilinçli bir devlet yönetimini gerektiriyordu. Sosyal yönetimin etkinleşmesinde ilmi ve teknik devrim büyük katkıda bulunmuştur. Doğaldır ki, toplumsal proseslerin karışık ve dinamikliği, yönetimin de karışık ve çok dereceli olmasına neden olmuştur.

Sonuçta ekonomik temelin belirlediği, yönetim aynı zamanda kendi faaliyetinde nisbi bir özerkliğe sahiptir. Yönetimin nisbi özerkliğe sahip olması geleneksel bir faktör olup, bunda yönetimin örgütlenmesi sahasında önceki kuşakların en iyi ve yasama yeteneği olan tecrübelerinden yararlanılmıştır. Aynı zamanda, eski ve pratikte denenmiş yönetim şekil ve metodları yeni bir içerikle değerlendirilir. Başka bir ifadeyle yönetimin gelişmesinde önceden ne olacağının söylenmesi zor, tam birbirine karşı olarak değişik süreçler yaratılmaktadır.

Ekonomik ve sosyal yaşantı tarzına göre yönetimin değişik tip ve şekilleri oluşmaktadır. Halk Kitlelerine önceden özgü olan ataerlik, kanunlara uyma, dinin barışçı düzenleme rolü yönetim sorunlarını oldukça kolaylaştırıyor. Sosyal yönetimin böyle bir pozitif niteliği Sovyetlerin dağılmasından sonra yeni bağımsızlıklarına kavuşan Merkezi Asya devletleri için de söz konusudur.

Yönetimin tarihi nitelikleri komünist diktatörle olumsuz yönde değiştirilmiş ve yapay olarak sınırlandırılmıştır. Komünist rejimin yöneticileri halk adına çok defa demokrasiyi ve milletin kendi kendini yönetmesini sınırlama çabalarında bulunmuştur. Ancak bağımsızlığını

kazandıktan sonra cumhuriyet Doğu - devlet yönetimi geleneksel örgütlenmesi yeni demokratik ve milli temele dayanarak oluşturulmuştur. Bağımsızlığına yeni kavuşan Özbekistan bu geçiş döneminde önemli ve etkili bir role sahip olmuştur. Geçiş döneminin Özbekistan çalışanları hayatında zorluğu ve önemi hakkında Cumhurbaşkanı İslam Kerimov:"Özbekistan diğer ülkelerin gelişim esnasında topladıkları tüm yararlı ve daha iyi cumhuriyet şartlarında uygulanabilen tecrübesinden yararlanacak. Ama, dünya ve kendi tecrübemizden alınan yararlı şeyleri reddetmeden, kendi sosyal ve ekonomik, siyasi-hukuki gelişim yolumuzu seçmemiz cumhuriyetimizin prensip itibarıyla kendine özgü bir tutumu sayılır. Geçmişteki yanlışlıklarından ders almak, devlet oluşumunun şekil ve usullerinin önemli bir sonucudur. Bu meydana gelen sosyal gerçekliğe, gerçekten değer vermektir. Özbekistan halkının toplumsal gelişmesi ve modern bir yaşantıya kavuşması en büyük arzumdur."³³

Meydana gelen sosyal ve ekonomik sorunların derinliği, onların kendine özgü karakteri, onların çözümünde başka bir yakınlaşmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu Doğu uygarlığına özgü milli yaşayışın da bir gereğidir.

Sosyal yönetimin incelenmesi, onun bağımsız Özbekistan şartlarında ortaya çıkan spesifik özellikler ve fonksiyonlar aşağıda yer alan birkaç teorik sonuç ve pratik teklifler getirmeye izin vermektedir.

1. Özbekistan'da adil demokratik kültür, eğitim yönetimi toplumun kurulmasında siyasi, ekonomik, sosyal ve dini-kültürel yönetimin özelliklerini hesaba katmak gerek. Ayrıca, siyasi yönetim sahasındaki esas mesele, siyasi sistemi geliştirmek, demokratik ilkeleri derinleştirmek, şahislerin siyasi hakları ve serbestliklerini genişlemektir. Bunların sonucu olarak hukuki demokratik toplum ve devletin kurulması gelmelidir.

Ekonomik alanda ise, piyasa ekonomisi kuruluşlarına önem verilerek ekonomik olarak güçlü bir devletin kurulmasıdır. Ayrıca, toplum Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov tarafından formül edilmiş olan geçiş döneminin 5 ilkesini uygulamaktadır.

Sosyal koruma alanında devlet ve toplumun üzerine bırakılan önemli bir görev toplumun ekonomik bakumundan güçsüz kesimlerini korumak, onlara devamlı yardım etmek, emekli, özürlü, çok çocuklu aileler, öğrencileri desteklemektir.

³³ İ.Kerimov, "Ekonomik reformlar: Sorunlu dönem", Taşkent - 1994, s. 17

2. Ekoloji, yönetim kararlarının hazırlanmasının ve alınmasının önemli bir sahasıdır. Şimdiki ve gelecek kuşaklara temiz bir çevre yaratmak, insan organizmasına kimyevi ve diğer zararlı maddelerin kötü yönden etkilenmesini azaltmak, bilinçli bir şekilde topraktan ve sulama inşaatlarından yararlanmak, Aral Gölü'nü kurtarmak, "temiz ekoloji" üretimi desteklemek, nadir bitki ve hayvan türlerini korumak doğal manzarayı asilleştirmek gibi problemler ilmi görüşlere dayanan kamu ve devlet ekoloji politikasının gelecekteki prespektifi sayılır.

3. Bizim görüşümüze göre, yönetimin demokratleştirilmesinin önemli unsuru, geniş halk kitlelerini yasama organları faaliyetlerine teşvik etmek, halk özerkliğini ve onun değişik tipleri ve şekillerinin örgütlenmesi olabilir. Mahalle komiteleri ve Yaşlılar (aksakal) Meclisine, kadınlar ve gençler örgütlerine önemli görevler aktarılıyor. Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov kamu hayatının sosyal ve siyasi, manevi ve eğitim alanlarında kadınların rolünü arttırma hakkında karar aldı. Kadınlar inisiyatifi kendi ellerine alıyorlar. Anneler ve çocukların durumu ve eğitim sistemini geliştirme hakkında plan ve programlar teklif ediyorlar. Bu alanda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tansu Ciller'in tecrübesi geniş capta kullanılmaktadır.

4. Devlet yönetimini geliştirme çerçevesi içinde valiler enstitüsü , onun alt birimleri ve hizmetlerini geliştirmek ve yönetim sorunlarında onların hızını ve dinamikliğini arttırmak gerekir. Bizim görüşümüze göre, valiliklerde bürokrasiyi önlemek amacıyla onlara mukabil ağırlık olarak halk meclisleri veya komiteleri veya Yaşlılar Meclisini koyabiliriz.

5. Sosyal ve ekonomik reformlar ve yeni ve eski düzenin sürekli çelişkisi güçlü bir idari otoriteyi gerektirir. Ülke uzman, sosyal ve ekonomik ve siyasi değişiklikleri başarılı olarak uygulayabilen yönetim kadrosuna ihtiyaç duymaktadır. Yönetim, özerk bir özelliğe de sahiptir. Devletciliğin güçlenmesi ile birlikte onun çok fonksiyonları halka, kamu organlarına aktarılacaktır. Özbekistan'da mahalle özerk enstitüleri, reformların uygulanmasını iyi bir şekilde yürüten bir kurum olarak önem kazanmaktadır.

6. Yasama ve hukuk alanında da yönetim faaliyeti çok önemlidir. Bu da, Devlet organlarının tüm kademelerinin faaliyet temelini belirleyecek

olan kanunlar sistemini gerektiriyor. Bu sistem merkez, il, ilçe devlet idareleri ve yönetimlerinin yetki ve fonksiyonlarını tam bir şekilde belirlemelidir. Sistem onların faaliyetinde uyumu sağlamalıdır. Ayrıca, bu sistem bir kişinin yönetim fonksiyonlarının merkezden il, illerden şehir ve ilçe devlet idareleri ve yönetimlerine geçmesini sağlamalıdır. Bu zincirin en son dairesi özerk kamu yönetimi olmalıdır.

7. Tüm devlet yönetim organlarının her safhasını dikkatle incelemek ve sıkı bir biçimde gözden geçirip değiştirmek gerekir, onların etkinlik derecesini, onların var olması ne kadar hem siyasi hem de ekonomik yönden uygun olduğunu belirlemek gerekir.

“Devletin gücü” idare organları ve yönetiminin sayısal dağılım alanına değil, belki onun etkililiğinde, faaliyetinin hukuku bir temele göre yürütüyor olduğuna ve düzenliliğine bağlıdır.

8. Piyasa şartlarında devletin ekonomik yönetimdeki rolü kesin olarak değişmektedir. Ekonomiye etkisinin sağlanmasında metod önceden olduğu gibi duyuru şeklinde değil, kanun ve hukuki yollarla sürdürülür. Devletin temel görevi - sosyal ve ekonomik, üretim, ticari-ekonomik faaliyetler için uygun şartları sağlamaktır.

9. Siyasi yaşantı alanında sivilin devlet ve kamu yönetimlerine hukuki bir şekilde katılmalarını sağlamalıyız. Burada siyasi partiler, hareketler ve örgütler, sendikalar ve gençlik örgütleri söz konusudur. Onların faaliyetini düzenleyen hak ve görevlerini, kamu siyasi sisteminde onların durumu ve rolünü belirleyecek olan kanunlar sistemine ihtiyaç duyumaktadır.

10. Ekonomik ve siyasi yenilenmedeki başarı yönetim kadrolarının hazırlık derecesi, onların insiyatifi, isteği, insanlara etki gösterme yeteneği ile belirlenir. O yüzden, devlet memurları statüsü hakkında bir kanun gerekiyor. Bu kanunda yönetim kadrolarının seçimi, şartları ve görev çerçeveleri belirlenmiş olmalıdır.

11. Devlet yönetimini örgütleyerek, ekonomi ve politik alandaki reformaların esas amacı, insan, ve insan çıkarları olduğunu unutmamak gerekir. Dolayısıyla yeni kuşağı eğitmek onları hayata hazırlamak öncelikli görevlerinizden biri olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Kerimov İ.A. ;Özbekistan. Yenilenme ve Progresin Kendi Yolu, Özbekistan Basımevi, Taşkent, 1992
- Kerimov İ.A. ;Özbekistan Ekonomik Politikasının Prioriteleri, Özbekistan Basımevi, Taşkent, 1993
- Kerimov İ.A. ;Buyuk amaca saptanmadan hareket etmek, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1993
- Kerimov İ.A. ;Ekonomik reformlar: Sorunlu dönem, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1994
- Kerimov İ.A. ;Basladığımız işi sonuna ulaştırmak, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1994
- Kerimov İ.A. ;Çiftçiliğin gelişimi refahın kaynağı, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1994
- Kerimov İ.A. ;Doğruluk ve fedakarlık - bizim faaliyetimizin temel kriterleri, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1994
- Kerimov İ.A. ;Bizden azed ve obod ülke kalsın, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1994
- Toprak Zerrin K. ;Yerel Yönetimler, İzmir, 1991
- Afanasyev V.G. ;İlmi kamu yönetimi /sistemli bir araştırma tecrübesi, Moskova, 1978
- Atamancuk G.V. ;Devlet yönetimi: hukuki araştırmaların metodolojik problemleri. Moskova, 1980
- Gvisiani D.M. ;Orgütleme ve yönetim, Uluslararası ilişkiler enstitüsü, Moskova, 1979
- Lebedev P.N. ;Sosyal yönetim teorisi denemeleri, Leningrad, 1976
- Lunev A.E. ;Devlet yönetiminin teorik problemleri, Moskova, 1977.
- Markov M. ;Sosyal yönetim teorisi, Moskova, 1979
- Zayniyev N.Z. ;Sosyal enformasyon ve toplum, Taşkent, 1985
- Tilalov A.E. ;Sovyet Türkistanı'nda siyasi sistemin oluşumu ve gelişmesi; tecrübe ve dersler, Fen basımevi, Taşkent, 1992

- Hidayatov G.A. ;**Benim aziz tarihim**, Okituvci Basımevi, Taşkent, 1990
- Urazayev S.Z. ;**Türkistan ÖSSC ve onun devlet hukuki özellikleri**, Özb.SSC Devlet yayını, Taskent, 1968,
- Urazayev S.Z. ;**Türkistan OSSC Orta Asya'nın ilk sosyalist cumhuriyeti**, Devlet yayını, Moskova, 1961,
- Urazayev S.Z. ;**V.İ.Lenin ve Türkistan'da sovyet devletçiliğinin oluşması**, Özb. SSC Fen, Taşkent, 1967.
- Raşidov G. ;**Sovyet idaresini oluşturmada Taşkent Meclisinin mücadelesi**, Kasım 1917-1918 y.y., Devlet yayını, Taşkent, 1961,
- Allamuradov D. ;**Sovyet Özbekistan'ının milli ekonomiyi yeniden oluşturmadaki faaliyeti /1921-1924y./**, Özb. SSC Fen, Taşkent, 1965.
- Nurilin R.A. ;**Yabancı harbi askeri mücadele ve sivil savaşı döneminde Türkistan OSSC'nin Sovyetleri**, İlim yayınevi, Taşkent, 1965.
- Hadimetov İ. ;**TOSSC Merkezi İcra Sovyetlerinin Türkistan'da milli ekonomiyi yeniden oluşturma ve sosyalist kültürün kurulmasındaki faaliyetleri /1921-1924 y.y./**, Tez, Taşkent ,1974
- Sencer M. ;**Türkiye Genel Yönetim Merkez Örgütü**, Anne İdaresi Dergisi, Ankara, 1985,
- Nuri Tortop, ;**Mahali İdareler**, TODAİE yayınları no: 237, Ankara, 1991
- Şeref Gözübüyük - Tekin Akıllıoğlu, **Yönetim Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara ,1992
- Osman Nuri Ergin ;**Şehirçiliğin Tarihi İnkişafı**, İstanbul ,1936
- Fehmi Yavuz ;**Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerine Bir Araştırma**, TODAİE ve DPT ortak yayını, Ankara, 1966

Şükrü Karatepe

;Toplum Kalkınması Yönünden 442 Sayılı Köy
Kanunu'nun Yetersizlikleri, Dokuz
Eylül Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, İzmir, 1988

DİĞER YAYINLAR:

Özbekistan Cumhuriyeti Anayasası, (Aralık 1992 tarihinde kabul edilmiş) , Özbekistan basımevi, Taşkent, 1993

Özbekistan'ın milli istiklal mafkurası. Özbekistan basımevi, Taşkent, 1993

Özbek Sovyet Ensiklopedisi, Taşkent, 1979

Özbekistan SSC'nin tarihi, Taşkent, 1968

Özbekistan: bağımsızlık ve proges yolu, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1994

Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1978

Özbekistan Cumhuriyeti; kararlar ve fermanlar, Özbekistan basımevi, Taşkent, 1994,

SSCB Anayasası, Moskova, 1980.

Türkistan Komünist Partisi tarihinin denemeleri, 3.yayın: birinci - Türkistan Bolşevikleri Büyük Ekim Devrimine hazırlanma ve bereriye ulaşma esnasında, Taşkent, 1959, ikinci - Türkistan Komünist Partisi yabancı harbi askeri müdahale ve sivil savaşı döneminde Taşkent, 1994, üçüncü - Türkistan Komünist Partisi ekonimoyi yeniden oluşturma esnasında/1921-1924y.y./, Taşkent, 1960

Özbekistan Sovyet devleti ve hukuku tarihi, /1917-1924/ Özb.SSC IA., Taşkent, 1960

Tarakkiyat ve Hamkorlik yollarında. Özbekistan basımevi, Taşkent , 1993